

**"Tämä on ihan normaali tapa olla meille perhe" - ITSEL-
LISET ÄIDIT JA YDINPERHEIDEOLOGIAN VASTA-
KERTOMUKSET**

Hanna Hokkanen

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2024
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Hokkanen, Hanna. 2024. "Tämä on ihan normaali tapa olla meille perhe" - ITSELLISET ÄIDIT JA YDINPERHEIDEOLOGIAN VASTAKERTOMUKSET. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 69 sivua.

Itsellinen äiti on saanut lapsen yksin esimerkiksi hedelmöityshoitojen avulla. Yhteiskunnallisesti vakiintunut perhekäsitys on kahden heterovanhemman muodostama ydinperhe, johon muunlaista vanhemmuutta suhteutetaan. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin, miten itselliset äidit suhteuttivat oman äitiytensä tarinaa ydinperheideologian mukaiseen äitiyden kulttuuriseen mallitarinaan.

Osallistujat olivat 15 naista, jotka ovat tulleet äideiksi itsellisesti hedelmöityshoidoilla. Narratiivisista haastatteluista tunnistettiin ydinperheideologian hallitsemaan äitiyden mallitarinaan liittyvää kerrontaa, jota analysoitiin hyödyntäen Bambergin (2012) narratiivista positiointianalyysiä ja Kleresin (2011) narratiivista tunteiden analyysiä. Jaottelu tarinatyyppeihin perustui samanlaisuuden ja erilaisuuden, toimijuuden ja vastaanottajuuden sekä identiteetin pysyvyyden ja muutoksen tarkasteluun ja siinä havaittuihin eroihin tarinoiden kerronnassa.

Tutkielmassa löydettiin kolme tarinatyyppiä: *Ydinperheen kaipaajat*, *Päätöksestään ylpeät* ja *Odotetusti itselliset*. Moni olisi halunnut lapsen ydinperheessä ja päätös oli vaikea, mutta osalle itsellisyys oli odotettu tie. Osa korosti ylpeyttä ja avoimuutta perhemuodostaan toisia enemmän. Olosuhteiden armoilla olo väistyi aktiivisen toimijuuden tieltä. Vaikka ydinperheideologia väritti äitien ajatuksia "oikeanlaisesta" perheestä, he myös halusivat vastustaa ideologian normittavuutta ja puolustaa uudenlaista äitiyden mallitarinaa. Tutkimuksen perusteella ydinperheideologian normittavuus on yhä läsnä 2020-luvun Suomessa. Tutkimus tuottaa merkityksellistä tietoa itsellisten äitien kokemuksista niin tutkijoille, erilaisten perhemuotojen kanssa työskenteleville kuin äidiksi haluaville.

Asiasanat: itsellinen äitiys, ydinperheideologia, kulttuurinen mallitarina, perheellistyminen, narratiivinen tutkimus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ.....	5
SISÄLTÖ	6
1 JOHDANTO.....	4
1.1 Äidiksi harkitusti itsellisenä.....	5
1.2 Itsellinen äitiys aiempien tutkimusten valossa.....	7
1.3 Ydinperheideologia ja sen vastustaminen	11
1.4 Äitiyden kulttuurinen mallitarina.....	14
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	17
2.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	17
2.2 Narratiivinen tutkimus lähestymistapana	17
2.3 Tutkittavat ja aineiston keruu	19
2.4 Aineiston analyysi	22
2.5 Eettiset ratkaisut.....	25
3 ITSELLINEN ÄITIYS YDINPERHEIDEOLOGIAN HAASTAJANA.....	27
3.1 Ydinperheen kaipaajat	27
3.2 Päätöksestään ylpeät	34
3.3 Odotetusti itselliset.....	38
3.4 Hyväksyntä, samastuminen ja normalisointi äitien kerronnassa.....	42
4 POHDINTA.....	49
4.1 Uudenlaisia äitiyden mallitarinoita luomassa.....	49
4.2 Tutkimuksen arviointi, jatkotutkimusaiheet ja käytännön sovellukset	54
LÄHTEET	57
LIITTEET.....	64

1 JOHDANTO

Itsellinen äitiys tarkoittaa sitä, että nainen on tullut äidiksi suunnitellusti ilman toista vanhempaa (Golombok, 2015, s. 139). Aihe on ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä lastensaanti on myöhentynyt (vrt. Kiuru ym., 2021) ja itsellisten äitien määrä on kasvussa. Aiheen painoarvoa tutkimuskohteena lisää se, että kyseessä on hyvin vähän tutkittu perhemuoto etenkin Suomen kontekstissa. Suomessa aiheesta on julkaistu väitöskirja itsellisesti adoptoineiden naisten kokemuksista (Sukula, 2009), artikkeli itsellisistä naisista hedelmöityshoidoissa (Nipuli, 2015), artikkeli itselliseen äitiyteen liittyvistä moraalisisista jännitteistä (Sevón, 2024) sekä vähäinen määrä pro gradu -tutkielmia eri tieteenaloilla.

Perhetutkimuksessa on tarpeen antaa ääni niille moninaisia perheitä edustaville ihmisryhmille, joiden kokemukset tulevat harvoin tutkimuksissa kuuluiin (Pösö, 2008). Tämä tutkimus tuo oman osansa kriittisen perhetutkimuksen kentälle, jolla Forsbergin (2003) mukaan kyseenalaistetaan ja puretaan perhekkäisyyden kaavamaisia stereotyyppioita, tuodaan esiin perheiden moninaisuutta ja pidetään tärkeänä tutkia perheisiin vaikuttavia ideologioita, yhteiskunnallisia ja eriarvoistavia prosesseja.

Mielenkiinto tässä tutkimuksessa kohdistuu itsellisten äitien kokemuksiin omasta äitiydestään suhteessa ydinperheideologian värittämään äitiyden kulttuuriseen mallitarinaan. Ihmisillä on tapana peilata omaa identiteettiään ja kokemuksiaan kulttuurisiin kertomuksiin (Sevón & Notko, 2008). Ajatuksiin omasta äitiydestä sekä itsensä asemointiin suhteessa muihin äiteihin limittyvät väistämättä myös ulkopuolelta, muilta ihmisiltä tulevat asemoinnit, joihin normittavat mallitarinat vaikuttavat (vrt. Bamberg, 2004). Äitiys on sosiaalinen kategoria tai rooli, jossa eletään monenlaisten ristipaineiden alla. Kun vanhemmuudesta on vastuussa yksin, ja koska omaa äitiyttä joutuu puolustelemaan ja kulttuurisia normeja vastustamaan, itsellinen äitiys näyttäytyy kiinnostavana ja ajankohtaisena tutkimuskohteena (vrt. Bamberg, 2004; Juhila, 2004; May, 2008; Moring, 2013; Yesilova, 2009).

1.1 Äidiksi harkitusti itsellisenä

Itselliseen äitiyteen viitataan tutkimuksissa englanniksi käsitteillä *solo motherhood*, *solo mother*, *single mother by choice* ja *choice mother* (vrt. Graham, 2018; Jacobsen & Dahl, 2017; Jadva ym., 2009; Werner ym., 2021) ja suomeksi käsitteillä itsellinen äitiys (vrt. Nipuli, 2015; Sevón, 2024) sekä yksinvanhemmuus (vrt. Sukula, 2009). Itsellistä vanhemmuutta on viime vuosina alettu tutkia myös itsellisten isien (*solo father*, *single father by choice*) näkökulmasta (esim. Carone ym., 2021; Johnson, 2017; Jones ym., 2023; Zadeh ym., 2022). Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä itsellinen äitiys, joka on vakiintunut sekä tämän tutkimuksen osallistujien omaan kieleen että median käyttämäksi käsitteeksi kuvaamaan tarkoituksella itsellisesti äidiksi tulleita. Bravo-Moreno (2019) kritisoi itsellisen äitiyden englanninkielisten käsitteiden konnotaatioita muun muassa siksi, että *single* ja *solo* viittaavat parisuhteen puuttumiseen, ja *choice* taas viittaa yleisesti valintaan tulla äidiksi, ei valintaan tulla äidiksi itsellisesti. Hänen mukaansa itsellisistä äideistä käytettävän käsitteen tulisi ennemminkin kuvastaa äitien voimaantumista, autonomiaa ja itsenäisyyttä. Suomenkielinen käsite onkin konnotaatioltaan ehdotetun kaltainen, sillä itsellinen vertautuu itsenäiseen ja esimerkiksi omillaan toimeen tulevaan. Olosuhteiden johdosta yksinhuoltajaäideiksi tulleet erotellaan itsellisesti äidiksi tulon valinneista esimerkiksi käsitteellä *single mother by circumstance*, jolla viitataan eron, suunnittelemattoman raskauden tai puolison kuoleman vuoksi yksinhuoltajiksi tulleisiin (vrt. Scott ym., 2019). Sekä englanninkielinen että suomenkielinen terminologia pyrkivätkin erottamaan itselliset äidit laajemmasta yksinhuoltajaäitien kategoriasta.

Tapoja tulla itselliseksi äidiksi ovat tutun tai tuntemattoman luovuttajan sukuluilla tapahtuva hedelmöityshoito, adoptio, koti-inseminaatio tai yhdyntä, johon liittyy naisen tarkoitus toimia tulevan lapsen ainoana vanhempana (vrt. Golombok, 2015, s. 139). Hedelmöityshoitolaki ja eri hedelmöityshoitotavat luovat usein puitteet itselliseksi äidiksi tulon mahdollisuuksille. Lain (Laki hedelmöityshoidoista 1237/2006) mukaan hedelmöityshoitoa voi saada myös nainen, joka ei elä avioliitonomaisissa olosuhteissa. Hoidon antamisen saattaa lain mu-

kaan estää esimerkiksi naisen ikä, jonka vuoksi naisen tai lapsen terveydelle aiheutuisi raskaudesta huomattavaa vaaraa. Luovuttajan tulee olla antanut suostumus sukusolujensa käyttämisestä muulle kuin parille, ja lapsella on oikeus saada 18 vuotta täytettyään tietoonsa luovuttajan henkilöllisyys. Moringin (2013, s. 115) mukaan vain harvoilla hedelmöityshoitoklinikoilla tarjottiin hoitoja itsellisille naisille ennen vuoden 2007 lakia. Lisäksi laista huolimatta julkisen puolen hoidot laajennettiin vasta 2019 alkaen itsellisiin naisiin ja naispareihin (Heino & Gissler, 2023). Hedelmöityshoitoihin kuuluvat inseminaatio, jossa siittiöitä ruiskutetaan kohtuun, sekä koeputkihedelmöitys (IVF), jossa hormonipistoksilla kypsytetyt tai luovutetut munasolut kerätään talteen, hedelmöitetään kohdun ulkopuolella ja alkio siirretään kohtuun (Tiitinen, 2022). Hoitojen onnistuminen on todennäköisempää nuoremmalla iällä. Tuoreimpien hedelmöityshoitotilastojen (Heino & Gissler, 2023) mukaan onnistumisprosentti inseminaatiohoidon osalta laskee alle 30-vuotiaiden 11,5 prosentista 9,1 prosenttiin 40 vuotta täyttäneillä, ja koeputkihedelmöityshoidon osalta alle 30-vuotiaiden 32,8 prosentista vain 18,3 prosenttiin 40 vuotta täyttäneillä. Julkinen terveydenhuolto rajaa hoitojen aloituksen alle 40-vuotiaisiin (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2019).

Tilastot kertovat iän ja kumppanin puuttumisen merkityksestä lasten saamiseen. Lainiala (2012) tarkasteli Väestöliiton kyselyä suomalaisten lastenhankinta-aikeista sekä vastanneiden väestörekisteritietoja kolmen vuoden kuluttua. Analyysin mukaan kumppanin puuttuminen oli suurimpia tekijöitä siinä, että lapsettomat henkilöt eivät olleet saaneet lapsia tarkastelujakson aikana, ja vastaan tulivat myös biologiset realiteetit, sillä naisten todennäköisyys saada lapsia väheni miehiä jyrkemmin jo kolmenkymmenen ikävuoden jälkeen.

Itsellisten äitien lukumäärästä sen sijaan ei ole virallisia tilastotietoja saatavilla, mutta tilastojen perusteella ainakin yksinasuvien naisten synnytysten määrä on ollut nousussa. Syntymärekisteristä (Kiuru ym., 2021) selviää, että muiden kuin avioliitossa tai yhdessä asuvien synnyttäjien osuus on kasvanut selvästi viime vuosina. Tilaston mukaan vuosien 2010–2017 välillä tällaisten synnyttäjien osuus pysytteli noin 9,5 prosentissa, mutta vuonna 2018 se nousi 12,7 prosenttiin, vuonna 2019 edelleen 13,7 prosenttiin ja vuonna 2020 jopa 22,6 prosenttiin.

1.2 Itsellinen äitiys aiempien tutkimusten valossa

Tutkimusten mukaan naiset ovat hakeutuneet itsellisen äitiyden polulle toteuttamaan omaa haavettaan äitiydestä moninaisista, mutta usein samankaltaisista syistä. Itsellinen äitiys on edellyttänyt riittäviä resursseja ja lähipiirin hyväksyntää, ja polkua on varjostanut tuomitukseksi tulemisen pelko.

Parisuhteen puuttuminen ja naisen ikä. Itsellisen äitiyden polulle hakeudutaan tutkimusten mukaan siksi, että aiempi parisuhde ei ole ollut sopiva lapsen hankkimiseen tai että parisuhteessa ollessa ei ollut vielä oikea aika lapselle. Wernerin ym. (2021) tanskalaisen tutkimuksen naisista osa oli eronnut, koska puoliso ei halunnut lapsia, osa taas oli pitänyt suhdetta huonona lasten hankkimiseen. Yli puolet Volgstenin ja Schmidtin (2019) tutkimista ruotsalaisnaisista vastasi lasten hankinnan parisuhteessa jääneen tekemättä, koska he eivät pitäneet suhdetta siihen sopivana, yli 40 prosentin mielestä aika ei aiemmin ollut oikea, ja yli 25 prosentin mukaan kumppani ei ollut halunnut lasta. Myös Sukulan (2009) suomalaisen tutkimuksen naisilla lapsen saaminen oli siirtynyt, sillä he olivat odottaneet, että löytyisi mies, joka myös haluaisi lapsen tai että oma elämäntilanne olisi sopiva. Toisaalta osa naisista oli parisuhteessa ollessaan yrittänyt lasta siinä onnistumatta (Sukula, 2009; Volgsten & Schmidt, 2019).

Ydinperhe on aiemmissa tutkimuksissa ollut haave valtaosalle itsellisistä äideistä. Sekä Wernerin ym. (2021) tutkimuksessa että Grahamin (2018) isobritannialaisessa tutkimuksessa kaikki naiset olivat haaveilleet tulevansa äideiksi ydinperheessä. Volgstenin ja Schmidtin (2019) sekä Sukulan (2009) aineistoissa useimmat naiset olivat pitkään haaveilleet lapsen saamisesta puolison kanssa, mutta kokeneet, että puolison löytymistä tärkeämpää on lapsen saaminen. Toisaalta Jacobsenin ja Dahlin (2017) tutkimuksen norjalaisnaisista osa ei alun perinkään halunnut kumppania. Domínguez de la Rosan ja Millán-Francon (2021) haastattelemista espanjalaisnaisista osa ilmaisi asian siten, että elämän virstanpölväiden tyypillinen järjestys on jo aika muuttua päinvastaiseksi hankkimalla lapsi ennen puolisoa.

län merkitys yhdistettynä kumppanin puuttumiseen on tärkeä tekijä itsellisen äitiyden suunnittelussa. Wernerin ym. (2021) tutkimat naiset olivat kaikki

etsineet vuosia sopivaa miestä perheen perustamiseksi. Kun Volgstenin ja Schmidtin (2019) tutkimuksen naisilta kysyttiin päätöksestä ryhtyä tavoittelemaan itsellistä äitiyttä, lähes 80 prosenttia ajatteli olevansa pian liian vanhoja löytämään puolisoa lasten hankintaan. Myös Wernerin ym. (2021) tutkittavista moni koki, että aika alkoi käydä vähiin hedelmällisyyden laskiessa iän myötä. Samoin Grahamin (2018) tutkimuksen naiset alkoivat suunnitella itsellistä äitiyttä havahduttuaan siihen, että lisääntymisiän näkökulmasta alkaa olla liian myöhäistä löytää kumppani, sillä ”biologinen kello tikittää” ja aika loppuu kesken. Sukulan (2009) aineistossa käännekohtana päätökseen edistää lapsen saamista itsellisesti oli usein se, kun tuli täyteen jokin merkkipaalu, kuten 35, 40 tai 45 vuotta. Korkeampi ikä hankaloittaa myös pienen adoptiolapsen saamista (Sukula, 2009), sillä Suomessa ikäero adoptoitavaan saa olla yleensä enintään 45 vuotta (Adoptiolaki 22/2012). Pelkkään adoptioneuvontaan saattoi Sukulan (2009) mukaan kulua puolitoista vuotta, ja lapsen saamiseen neljä vuotta. Niin biologisen lapsen saamisessa kuin adoptiossa korostuvatkin naisen iän asettamat rajoitteet ja kiire edetä asiassa tavalla tai toisella ennen kuin on liian myöhäistä.

Tutkimusten perusteella itselliseksi äidiksi tullaan hyvin erilaisissa ikävaiheissa. Esimerkiksi Grahamin (2018) tutkimuksen lapsettomuuslinikalla käyneet naiset olivat 33–46-vuotiaita, Wernerin ym. (2021) tutkimuksen raskaana olevat naiset 26–43-vuotiaita ja Kristinen ym. (2020) norjalaistutkimuksen itselliset äidit 28–40-vuotiaita. Lindell Pettersson ym. (2023) havaitsivat, että useiden satojen hedelmöityshoitoja odottavien ruotsalaisnaisten aineistossa itselliset naiset olivat keskimäärin 3,6 vuotta vanhempia kuin pariskuntien naiset. Yhteistä itsellisille naisille on ollut se, että he ovat enimmäkseen korkeasti koulutettuja, työssäkäyviä, sosioekonomisen tilanteensa vakauttaneita ja heteroseksuaaleja (esim. Graham, 2018; Volgsten & Schmidt, 2019). Tutkimuksissa myös sisarusten ja ystävien perheellistyminen on saanut naiset toivomaan äidiksi tuloa lähipiirin tahdissa. Esimerkiksi Wernerin ym. (2021) tutkimuksen naiset peilasivat itseään samanikäisiin lapsia saaneisiin ystäviinsä ja sisaruksiinsa, ja olisivat halunneet omien lastensa kasvavan lähipiirin lasten kanssa.

Tarvittavat resurssit ja sosioemotionaalinen hyväksyntä. Itsellinen äitiys on vaatinut syvällistä suunnittelua ja omien resurssien tarkastelua. Wernerin ym. (2021) tutkimuksen naiset laativat kokonaisvaltaisen äidiksi tulon suunnitelman. He suunnittelivat raskautta ja sen ajankohtaa, synnytystä ja vanhemmuutta sekä varmistivat pystyvänsä taloudellisesti kasvattamaan lapsen itsellisesti. Tieto arjessa saatavilla olevasta sosiaalisesta tuesta sekä omien vanhempien, perheenjäsenten ja ystävien avusta oli tärkeää ja jopa edellytys äitiyden tavoittelulle. Lindell Pettersson ym. (2023) totesivat, että hoidoissa käyvillä itsellisillä naisilla oli merkittävästi enemmän sosiaalista tukea ystäviltä kuin pariskuntien naisilla, ja että itsellisten tärkein tukihenkilö vanhemmuudessa oli yli 70 prosentille oma vanhempi, useimmiten äiti. Nipuli (2015) tutki itsellisten suomalaisnaisten hedelmöityshoitoja perustuen vertaistukea tarjoavan keskustelupalstan aineistoihin ja totesi, että kun nainen lähtee hedelmöityshoitoihin itsellisenä, on hänellä oltava monenlaisia pääomia. Taloudellisen pääoman tulee olla kunnossa, jotta hoidot ovat mahdollisia yksin maksettuina. Lisäksi tulee olla sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, kuten laajat sosiaaliset verkostot sekä riittävästi tietoa itsellisesti hoitoihin hakeutumisesta, jotta ”uskaltaa” valita normista poikkeavan tavan muodostaa perhe. Kaikilla ei ole riittävästi käytettävissään näitä pääomia (Nipuli, 2015).

Päätöksenteko kohti itsellistä äitiyttä ja hedelmöityshoitoja on edellyttänyt sosioemotionaalista hyväksyntää erityisesti omalta lähipiiriltä, mutta myös terveydenhuoltoalan ammattilaisilta. Wernerin ym. (2021) tutkimuksessa sosioemotionaalisen hyväksynnän saavuttaminen tapahtui kertomalla aikeista ystäville ja lähisukulaisille. Naiset tarvitsivat lähipiiriltään moraalista tukea, sillä he olivat epävarmoja muiden ihmisten suhtautumisesta siihen, onko lapsen hankkiminen yksin sopivaa vai itsekästä. Lähipiirin positiivinen suhtautuminen oikeutti valinnan jatkaa itsellisen äitiyden polulla. Myös lääkärin tuki hedelmöityshoidoista kysyttäessä oli tärkeää, sillä naiset kokivat itsensä haavoittuviksi. Haavoittuvuuden tunne ja pelko torjumisesta terveydenhuoltohenkilökunnan taholta esiintyi myös Jacobsenin ja Dahlin (2017) tutkimuksessa, jossa naiset kertoivat yllättyneensä ja helpottuneensa saadessaan sosiaalista arvostusta ja tukea.

Pelko tuomitsemisesta ja lapsen hyvinvoinnista. Naiset ovat pohtineet, tuomitaanko heidän äitiytensä ydinperhenormatiivisessa ympäristössä. Grahamin (2018) tutkimuksen naiset pelkäsivät, että heidän valintansa saada lapsi ilman ydinperhettä johtaisi siihen, että heidät tuomittaisiin huonoiksi äideiksi ja itsekkäiksi. Toisaalta he tunnistivat, että ajatus tuomitsemisesta oli enemmänkin lähtöisin heistä itsestään kuin muista. Itsekkääksi tuomitsemisen pelko liittyi pohdintaan siitä, onko yksin äidiksi tulo oikein lasta kohtaan kulttuurissa, jossa lapselle ihanteellisena pidetään yhdessä asuvia äitiä ja isää, ja siitä, nähdäänkö itsellinen äitiys oman edun tavoitteluna lapsen edun sijasta (Graham, 2018).

Pelko tuomitukseksi tulemisesta näkyy myös naisten haluna osoittaa selviytyvänsä itsenäisesti ja erityisen hyvin. Jacobsenin ja Dahlin (2017) tutkimuksen äidit kokivat, että koska he olivat itse valinneet tulla äideiksi itsellisesti, heidän tulisi pärjätä paremmin kuin muut. Wernerin ym. (2021) aineistossa moni koki avun pyytämisen vaikeaksi ja oman luonteensa vastaiseksi, ja pelkäsi, että avun pyytäminen saisi aikaan tuomitsemista itselliseksi äidiksi tulon valinnasta. Joillain pelko on käynyt myös toteen: Kristine ym. (2020) havaitsivat, että tuomitukseksi tulemisen pelossa itselliset äidit olivat synnyttäneiden osastolla punninneet tarkkaan, uskaltavatko uupuneenakaan pyytää apua hoitajilta. Osalla oli kokemus avunpyyntöjen torjumisesta, ja osa koki henkilökunnan kommentoineen ikävästi yksin äidiksi ryhtymistä. Myös Jacobsenin ja Dahlin (2017) tutkimuksessa osa äideistä oli kohdannut epämiellyttäviä tilanteita saatuaan osakseen itsellistä äitiyttä koskevia ikäviä kommentteja kättilöiltä tai lääkäreiltä ennen lapsen saamista.

Itselliset naiset olivat hyvin huolissaan siitä, millaisena hedelmöityshoitojen kautta alkunsa saanut lapsi kokisi isän puuttumisen ja heidän perhемуotonsa (Graham, 2018). Myös Wernerin ym. (2021) tutkimuksen naisilla oli huoli, että lasten elämä olisi huonompaa ilman isää, koska lapsella on ”isän tarve”. Useimmat ajattelivat isän olevan tärkeä roolimalli ja pohtivat, miten saisivat varmistettua miehen mallin lapsen elämässä. Osa tiesi varautua siihen, että lapsi huomaa jo hyvin pienenä isän puuttumisen omasta perheestään. Zadehin ym. (2017) haastatteleminen isobritannialaisten itsellisten äitien puheissa painottui pienten

lasten sosiaalisen kontekstin ja kokemusten tärkeys siinä, kuinka heidän ajatuksensa perhe-elämästä muotoutuvat. Lasten sosiaalinen maailma sisältää oletuksia siitä, millainen perheen kuuluisi olla. Isän puuttuminen oli olennainen pohdinnan aihe, ja siihen liittyvät kysymykset olivat äitien mukaan yleisiä.

Äidit edellä esitellyissä tutkimuksissa pohtivat, leimataanko heidät huonoiksi äideiksi, kun lapsi kasvaa ilman ydinperhettä. Golombok (2015, s. 143–152) huomauttaa, että yksinhuoltajaäitiyteen liitetyt huolet lasten hyvinvoinnista perustuvat tutkimuksiin, joissa yksinhuoltajuus on alkanut erosta tai suunnitlemattomasta raskaudesta ja joissa tilanteeseen on liittynyt konflikteja tai taloudellisia vaikeuksia. Tutkimusten mukaan itsellisten äitien perhemuoto ei vaikuta haitallisesti lapsen psykologiseen kehitykseen. Díez ym. (2021) vertailivat Espanjassa ja Golombok ym. (2016) Iso-Britanniassa itsellisten äitien ja pariskuntien 3–9-vuotiaiden lasten psyykkistä hyvinvointia, tunne-elämän oireilua ja käytösongelmia. Tutkimuksissa ei havaittu näissä eroja perhemuotojen välillä, joten itsellisen äidin tarjoaman kasvatuksen todettiin antavan ydinperheeseen verrattuna lapselle yhtäläiset psykososiaalisen kehityksen mahdollisuudet.

1.3 Ydinperheideologia ja sen vastustaminen

Omaa itsellistä äitiyttä siis tutkimusten mukaan suhteutetaan ydinperheideologian mukaista kulttuurista mallitarinaa ja yhteiskunnallisia odotuksia vasten. Yesilovan (2009, s. 12–20) käyttämällä käsitteellä ydinperhenormatiivisuus viitataan siihen, että äidistä, isästä ja lapsista koostuva ydinperhe on yhteiskunnallisesti vakiintunut, itsestään selvä tapa käsittää perhe. Hänen mukaansa historiallisesti rakentunut ydinperheymmärrys jäsentää yksilön mahdollisuuksia toimia ja hahmottaa todellisuutta, ja vaikka yksilön ei ole pakko toimia ydinperhenormatiivisuuden rajoissa, on hänen kuitenkin välttämätöntä reflektoida omaa olemistaan suhteessa näihin olemisen mahdollisuuksiin. Mayn (2008) mukaan yksinhuoltajaäitiys rikkoo perinteistä ydinperheihannetta, johon kuuluu kaksi vanhempaa ja heidän biologiset lapsensa. Hän toteaa, että yksinhuoltajaäitien kykyä

kasvattaa lapsiaan epäillä, ja heihin kohdistuu ennakkoluuloja ja stigmaa. Moring (2013, s. 189–193) kirjoittaa, että heteroparien kohdalla julkinen puhe perheestä sisältää oletuksen lasten saamisesta osana normaalia elämäntapaa. Sen sijaan hänen mukaansa muunlaisissa parisuhteissa ja erityisesti itsellisen naisen tai miehen kohdalla lapsen saaminen nähdään normista poikkeavana.

Kun yksinhuoltajaäitiys on alkanut suunnitellusti itsellisenä, on nainen tällöin tullut vastustaneeksi ydinperheihannetta ja kulttuurista mallitarinaa tietoisesti ja joutuu perustelemaan valintaansa. Moringin (2013, s. 12, 50) mukaan itsensä suhteuttaminen yhteisöä ohjaavaan ideaaliin voi tuntua yhdestä mukavasta ja toisesta hankalalta: on helppoa ja miellyttävää, jos sopeutuu olemassa olevaan ihanteeseen, mutta vaikeaa ja epämiellyttävää, jos vastustaa ihannetta.

Bambergin (2004, s. 359–366) narratiivisessa positiointiteoriassa käytämä käsite hallitsevat kertomukset (*master narratives*) tarkoittaa kulttuurisesti jaettuun malleihin ja odotuksiin, joihin kertoja suhteuttaa itseään. Vaikka ”yleisesti tiedettyjen” mallien vastustaminen voi tuntua vaikealta, oman kokemuksensa voisi esittää hallitsevaa mallitarinaa vastustaen. Kertomuksissaan yksilöt rakentavat käsitystä ja kuvaa itsestään ja muista. Tähän liittyvät positioiksi tuleminen ja itsensä positiointi (Bamberg, 2004, s. 359–366). Yksilö positioi itseään ja samalla ympäristö ja sosiokulttuuriset tekijät positioivat yksilöä tietyntyyppiseksi (Bamberg, 2011). Kuten Bamberg (2012, s. 9) huomauttaa, yhtäältä ihmisen toimintaa määrittävät yhteiskunnasta eli ulkopuolelta annetut sosiaaliset rakenteet, toisaalta taas yksilön sisäiset, biologiset ja psykologiset tekijät.

Hallitsevien kertomusten vastakertomuksiin liittyy vastapuheen käsite. Juhila (2004, s. 20–30) määrittelee vastapuheen sanallisiksi tai sanattomiksi teoiksi, jotka toimivat vastauksena tai vastustuksena ihmisten kategorisointia kohtaan. Kategorisointia tarvitaan sosiaalisen toiminnan koordinoimiseen, mutta kun kategoriaan kuuluviin liitetään negatiivisia luonnehdintoja, puhutaan leimattusta identiteetistä. Vastapuheen muotoja ovat Juhilan mukaan tavallisuusretoriikka ja eron politiikka. Tavallisuusretoriikkaan vetoava pyrkii irrottautumaan leimasta esittämällä itsensä tavallisena, vaikka ulkopuolelta häntä ei sellaisena

nähtäisi. Eron politiikkaan vetoava tuo esiin identiteettien moninaisuutta ja positiivisia eroja esittämällä itsensä toisenlaisena kuin millaiseksi hänet kategoriansa edustajana määrittellään (Juhila, 2004, s. 20–30).

Nipuli (2015, s. 9) toteaa, että kun äidiksi tulo tapahtuu yhteiskunnan normista poikkeavalla tavalla, päätöstä tulee perustella muille. Itselliset äidit ”jouduvat vastaamaan” niihin oikeaoppisina pidettyihin, heteronormatiivisiin käsitelmiin elämänkulusta, joissa äidiksi tulo itsellisenä naisena ilman parisuhdetta kyseenalaistetaan. Bockin (2000, s. 70–74) tutkimuksen itselliset äidit laativat ”oikeutuspuheita” puolustukseen ratkaisuaan yhteiskunnassa, jossa oletus on saada lapsia heteropariskuntana. Ratkaisua perusteltiin taloudellisella tilanteella, emotionaalisella kypsyydellä, riittäväällä iällä ja vastuullisuudella, jotka yhteiskunnan silmissä ovat vanhemmaksi tulon oikeuttavia tekijöitä. Näiden tekijöiden kautta Bockin tutkimuksen äidit halusivat lisäksi erottautua yhteiskunnan tuilla elävistä nuorista yksinhuoltajaäideistä sekä näyttää ”ansainneensa” äitiyden. Myös Domínguez de la Rosan ja Millán-Francon (2021) tutkimien äitien puheissa korostui vakaa taloudellinen tilanne, itsenäisyys ja onnellisuus. Tutkijat tulkitsivat, että nämä ominaisuudet loivat kuvan ihanteellisesta äidistä ja siten valintaa oikeuttavan puolustusstrategian tilanteessa, jossa perhemuoto on alisteinen hallitsevan mallikertomuksen perheelle.

Ympäröivät normit ja niiden vastustaminen näkyvät myös itsellisten äitien tarpeessa normalisoida omaa äitiyttään. Domínguez de la Rosa ja Millán-Franco (2021) havaitsivat haastattelemiensa naisten kerronnassa jatkuvaa vertailua heteronormatiivisen kehyksen mukaisiin perheisiin ja oman perhemuodon normalisointia osana monimuotoisten perheiden joukkoa. Tähän liittyi myös tarve tarjota lapselle vertaistukea tapaamalla samanlaisia perheitä, jolloin lapsi saisi kokea perheensä normaaliksi. Samoin Graham (2018) totesi haastattelemiensa naisten normalisoivan itsellistä äitiyttä tuomalla esiin, että perhemuotojen moninaisuus on muutenkin lisääntynyt, eikä itsellisten äitien tai heidän lastensa tarvitse siten tuntea itseään epätavallisiksi.

1.4 Äitiyden kulttuurinen mallitarina

Ydinperheihanne on osa hallitsevaa äitiyden kulttuurista mallitarinaa, joka määrittää ulkoapäin, mikä on norminmukainen, tavallinen polku äitiyteen. Vuori (2003, s. 39) kirjoittaa, että yhteiskunnallisesta näkökulmasta äitiyden analysointiin liittyvät erityisesti kysymykset siitä, kuka ensinnäkin voi olla äiti, miten äitiyttä ja naisten toimia muokataan sekä miten äidit kokevat elämänsä. Näihin kysymyksiin kietoutuu Vuoren mukaan olennaisesti se, mitä äideistä ajatellaan eli miten äitiyttä hahmotetaan kulttuurisesti. Mayn (2004) mukaan äitiyden kulttuurinen mallitarina on niin vahva, että sitä ei voi täysin sivuuttaa, vaikka sen vastakertomuksilla haastaisikin. Vuoren (2003, s. 39) mukaan äitiyden kulttuurisen hahmottamisen mallit muokkautuvat ajan saatossa, mutta niillä on juuret kaukana menneessä. Mallitarinan muuttuminen on siten hidasta.

Vaikka äitiys on hyvin henkilökohtainen, yksilön kehossa ja mielessä sekä kodin piirissä tapahtuva asia, siihen liittyy paljon ympäriltä tulevia paineita ja odotuksia. Vuori (2003, s. 39) toteaa, että äitinä olemista koskeva kulttuurinen ymmärrys rakentuu äitien jokapäiväisissä toimissa, alan ammattilaisten ja tuttavien asettamien kysymysten myötä, tutkimusten kautta sekä median välityksellä. Bergin (2008, s. 121–125) mukaan mediassa esitetty äitiyttä koskeva puhe on eräs olennainen oman äitiyden reflektoinnin lähde. Mediapuheessa korostuu äidiksi tulon suunnitelmallisuus ja hyvän äitiyden edellytysten punnitseminen. Tärkeimmiksi hyvän äitiyden edellytyksiksi esitetään Bergin mukaan muun muassa hyvä parisuhde, valmis tutkinto, työuralla menestyminen sekä sopiva ikä.

Yhteiskunnallisten muutosten sekä ehkäisyn ja hedelmöityshoitojen kehittymisen myötä naiset voivat nykyään tehdä aiempaa enemmän äitiyteen liittyviä valintoja sen suhteen, milloin ja mihin tilanteeseen he haluaisivat saada lapsen (Hadfield ym., 2007). Toisaalta kulttuurinen mallitarina määrittelee normatiiviset raamit sille, mikä on oikea aika tulla äidiksi (Sevón, 2005). Kuten Hadfield ym. (2007) toteavat, hyvän äitiyden mallitarina tekee valinnan käsitteen ongelmalliseksi muun muassa niiden nuorempien ja vanhempien naisten osalta, jotka eivät sovi mallitarinan 25–35-vuotiaiden äitien joukkoon. Esimerkiksi Nipulin (2015) tutkimuksessa hedelmöityshoitoihin hakeutuneet itselliset naiset olivat

iältään 26 vuodesta yli 40 vuoteen. Hän havaitsi, että nuorimmat naiset perustelivat ”ydinperhetoivosta” luopumistaan muille, sillä hedelmöityshoitoihin haikautuminen itsellisesti voidaan nähdä kulttuurissamme liian varhaisena tuolloin. Sevónin (2005) mukaan naiset joutuvat iän lisäksi miettimään kulttuurisen mallitarinan mukaista ajassamme ”sallittua” äidiksi tulon ajankohtaa myös elämänkulkunsa kannalta, esimerkiksi työhön tai parisuhteen olemassaoloon nähden.

Kulttuurissa hyväksytty hallitseva mallitarina kohti äitiyttä, valinnan käsite ja yksilöiden elämänkulku asettuvat haasteelliseen vuoropuheluun itsellisten äitien kohdalla. Sukulan (2009, s. 70–71) aineistossa eräs äiti esitti kysymyksen, olettaako tutkija, että äidiksi ryhtyminen yksin on valinta. Vastaavasti Grahamin (2018) tutkimuksen äitien puheessa näkyi ristiriitaisia ajatuksia sen suhteen, missä määrin heidän tietoista päätöstään tulla äideiksi itsellisesti voi ajatella omaksi valinnaksi. Sukula (2009, s. 70–71) pohtii, että valinta on monimerkityksellinen asia, sillä omilla valinnoilla voi vaikuttaa elämänkulkuun, mutta toisaalta siinä voi tapahtua asioita, joihin emme itse voi vaikuttaa. Samalla, kun itsellinen äiti on tehnyt valinnan tulla äidiksi itsellisenä, on valinnan taustalla yksilöllinen tilanne. Sukulan mukaan tutkimuksen äideillä näytti olevan valintansa taustalla sitä tukevia tekijöitä, kuten itsenäisyys, päättäväisyys, pystyvyys, henkinen ja taloudellinen kapasiteetti sekä muutoksen salliva elämäntilanne.

Jokaisella ei siis ole samanlaisia edellytyksiä tehdä valintaa, vaan elämänkulun tapahtumat ja henkilökohtaiset tekijät vaikuttavat siihen, millaiset toiminnan mahdollisuudet ovat. Elämänkulussa tehtäviin valintoihin ja toiminnan mahdollisuuksiin liittyy toimijuuden käsite, johon kytkeytyvät olennaisesti myös sosiaalisen ympäristön asettamat ehdot. Toimijuus tarkoittaa Giddensin (1984) mukaan yksilön kykyä tehdä asioita vaikuttamalla niihin ja käyttämällä valtaansa. Toimijuuden ulottuvuuksiin liittyvät esimerkiksi fyysinen ja psyykinen kykeneminen, osaaminen, halu ja motivaatio toimia päämäärien eteen, normatiiviset ja moraaliset esteet ja rajoitukset, tilanteiden tuomat mahdollisuudet sekä tunteet (Jyrkämä, 2008). Ympäröivät rakenteet, kuten sosiaaliset sään-

nöt, institutionalisoituneet käytännöt ja resurssit luovat mahdollisuuksia ja rajoituksia yksilön toiminnalle (Giddens, 1984). Ajankohta, ympäristö ja kulttuuri voivat vaikuttaa yksilöiden täytymisiin ja voimisiin sekä siihen, mitä yksilöt sukupolvensa edustajina haluavat (Jyrkämä, 2008). Toimijuus voi olla esimerkiksi vahvaa, aktiivista, varovaista, sopeutuvaa, heikkoa tai vastustavaa (vrt. Mykkänen, 2010).

Kun käännetään näkökulma takaisin itselliseen äitiyteen, naisten toimijuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia luovat edellä esiteltysti äitiyden kulttuurisen mallitarinan ja ydinperheideologian mukaiset historialliset sosiaaliset normit sekä se ajankohta ja kulttuuri, jossa äitiyttä harkitaan ja tavoitellaan. Myös vaikkapa tieto hoitoihin hakeutumisesta itsellisenä, omat moraaliset rajoitukset, tunteet ja resurssit ovat merkityksellisiä toimijuuden toteutumisessa.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastelen itsellisten naisten kerrontaa äitiydestään suhteessa ydinperheideologian värittämään äitiyden kulttuuriseen mallitarinaan. Tutkimuskysymykseni on:

Miten itselliset äidit suhteuttavat oman äitiytensä tarinaa ydinperheideologian mukaiseen äitiyden kulttuuriseen mallitarinaan?

2.2 Narratiivinen tutkimus lähestymistapana

Narratiivisella tutkimuksella viitataan sellaiseen tutkimusotteeseen, jossa tarkastellaan kertomusmuodossa olevia aineistoja huomioiden sen sosiaalisen kontekstin, jossa kertomus on tuotettu (Riessman, 1993). Sille on ominaista, että keskitytään ihmisen kokemukseen tietyssä ajassa ja yhteiskunnassa (Hyvärinen, 2021). Narratiivi tarkoittaa kertomusta, joka on esimerkiksi yksilön tai identiteettiryhmän luoma kuvaus kokemastaan (Riessman, 2008, s. 3–7). Narratiivinen tutkimus antaa osallistujille mahdollisuuden kertoa itse omaäänisen tarinansa, mikä on heille tyypillisesti palkitsevaa ja terapeutistaakin (Hänninen, 2018). Narratiivista tutkimusta käytetään usein esimerkiksi sosiologian kentällä sosiaalista tai kulttuurista vähemmistöä edustavien ryhmien äänen esiin tuomiseen tai erilaisen siirtymien, kuten vanhemmaksi tulon, tutkimiseen (Lieblich ym., 1998, s. 4–5). Tarinankerronnalla osallistuja rakentaa identiteettiään (Riessman, 2008, s. 8), mutta tarinat eivät kuitenkaan kerro vain puhujan omasta elämästä, vaan myös puhujaa ympäröivistä ja häneen vaikuttaneista konteksteista (Phoenix ym., 2021). Siten narratiivisten haastatteluiden analyysissä onkin hedelmällistä tutkia osallistujien kokemuksia suhteessa ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevaan ideologiaan etenkin, kun elämä on kulkenut mallikertomuksen mukaiseen ideologiaan nähden toisin. Yksilöiden omien elämäntarinoiden tarkastelu suhteessa

normatiivista valtaa sisältäviin kulttuurisiin mallitarinoihin on Hännisen (2018) mukaan yksi esimerkki narratiivisen tutkimuksen tutkimustehtävistä.

Metodologisia lähestymistapoja narratiivisessa tutkimuksessa on monenlaisia (Hyvärinen, 2021). Narratiivinen tutkimus jaetaan Squiren ym. (2008) mukaan tyypillisesti tapahtumakeskeiseen ja kokemuskeskeiseen lähestymistapaan. Tapahtumakeskeisessä lähestymistavassa keskitytään heidän mukaansa kertojalle sattuneiden tapahtumien kerrontaan, kun taas kokemuskeskeisessä keskitytään kertojan kokemukseen hänelle sattuneista tapahtumista. Lähestymistavoissa on myös eroa siinä, kohdistetaanko huomio kertomusten muotoon ja rakenteeseen vai sisältöön ja merkityksiin. Squiren (2008) mukaan tapahtumakeskeisessä lähestymistavassa tarkastellaan kertomusten etenemistä niiden rakenteen analysoinnin kautta, kun taas kokemuskeskeinen tähtää kertomuksissa esiin tulevien merkitysten ja tarinan ymmärtämiseen. Lieblich ym. (1998, s. 12–13) esittävät narratiiviset analyysitavat nelikenttänä, jonka ulottuvuuksina ovat holistinen tai kategorinen analyysi sekä sisällön tai muodon analyysi. Holistisessa analyysissä tarkastellaan henkilön elämäntarinaa kokonaisuudessaan, ja kategorisessa analyysissä sen sijaan tarkastellaan useamman kertojan aineistoista poimittuja tiettyyn ilmiöön liittyviä osioita sisällönanalyysin tapaan. Kun analyysissä keskitytään sisältöön, voidaan Lieblichin ym. mukaan tarkastella kertojan näkökulmaa ja tarinan välittämiä merkityksiä, ja kun keskitytään muotoon, voidaan tarkastella juonirakennetta, koherenssia, tyyliä tai sanavalintoja.

Jako sisällön tai muodon tutkimiseen ja kokonaisuuteen tai kategorioihin keskittymiseen ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, sillä narratiivisen aineiston analyysissä on tarpeen ottaa huomioon katkelmat ja sanavalinnat osana haastattelun kokonaisuutta (ks. esim. Riessman, 2008, s. 12). Tässäkin tutkielmassa hyödynnetään osaltaan molempia edellä esiteltyjä lähestymistapoja ja koko nelikenttää, vaikka painotus on tutkittavien kokemuksissa ja kertomusten sisällössä.

Narratiivisessa tutkimuksessa on olennaista huomioida se konteksti, jossa haastattelut on tehty. Salmon ja Riessman (2008, s. 81–82) huomauttavat, että kertomukset rakentuvat aina kertojan ja kuulijan yhteistyönä, eivät ainoastaan ker-

tojansa subjektiivisen ilmaisun kautta. Heidän mukaansa yleisö, jolle tarinaa kerrotaan, vaikuttaa merkittävästi siihen, miten puhuja ilmaisee asioita, mitä hänen tarvitsee selittää tai mitä hän voi olettaa, ja siihen, mitä ylipäättään voi tai ei voi sanoa. He muistuttavat, että tarinat kerrotaan kulttuurisessa kontekstissa, jossa on jaettuja merkityksiä. Elämäkertamaisia tarinoita tutkittaessa huomionarvoista on Eskolan ja Suorannan (1998, luku 3) mukaan myös se, että esitetty tarina ei heijasta tapahtumia suoraan, vaan ihminen kertoo tarinaansa oman henkilökohdallisen näkemyksensä pohjalta ja kulloisenkin elämäntilanteensa muokkaamana. Näin kertomus voi siis olla yhdistelmä todellisia tapahtumia ja itselle myöhemmin kerrottua, muistojen ja tilanteiden kautta kerrontahetkellä hahmottuvaa. Samoin Riessman (2008, s. 8, 198) toteaa, että ajan myötä muistot ja kokemuksiin liittyvät merkitykset muuttuvat, joten elämäntarinat eivät ole sellaisenaan pysyviä. Hän kuvaa kertomusten muuttuvan siksi, että ajan myötä muistoja ja menneisyyden narratiivia muokataan sopimaan yksilöiden nykyiseen identiteettiin. Kuten Heikkinen (2018) kirjoittaa, narratiivinen tutkimus kytkeytyy konstruktivistiseen ajattelutapaan, jonka mukaan ihminen rakentaa kokemusten pohjalta alati muuttuvan identiteettinsä ja näkemyksensä maailman tapahtumista.

2.3 Tutkittavat ja aineiston keruu

Tutkimukseni aineistona on 15 itsellisten äitien kerronnallista haastattelua, joissa naiset kertovat valinnastaan tulla itsellisiksi äideiksi ja elämästään itsellisinä äiteinä. Osallistujat olivat haastatteluhetkellä iältään 35–47-vuotiaita, ja heidän lapsensa noin 1–5-vuotiaita. Suurimmalla osalla äideistä oli yksi lapsi, mutta kahdella äideistä oli kaksi lasta. Saatavilla olleiden tietojen perusteella naiset olivat pääasiassa korkeakoulun käyneitä, eivätkä yhtä lukuun ottamatta olleet parisuhhteessa. Osa naisista oli työelämässä, osa opiskelijana ja osa työttömänä haastattelun aikaan. Naiset asuivat sekä pääkaupunkiseudulla että maakunnissa. Osallistujat olivat sekä haastattelijana toimineelle tutkijalle että tämän tutkimuksen kirjoittajalle ennalta tuntemattomia. Kuten narratiiviselle tutkimukselle tyypillistä, tässäkin tutkimuksessa haastateltavat hankittiin verkostojen kautta lumipallo-

otannalla sopivasta tiedonantajasta toiseen edeten (Squire, 2008; Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 3). Mahdollisuudesta osallistua tutkimukseen viestittiin itsellisten äitien keskinäisten ryhmien ja erilaisten yksinhuoltajayhdistysten välityksellä sekä aikakauslehtikirjoituksen kautta.

Aineiston on kerännyt tutkija Eija Sevón suurimmaksi osaksi vuosina 2019–2021 osana Jyväskylän yliopiston itselliseen äitiyteen kohdistuvaa tutkimushanketta. Hankkeessa tehtyjen haastatteluiden kokonaismäärä tutkielman tekohetkellä oli 22, joiden joukosta oli välttämätöntä rajata määrää tämän tutkielman laajuuteen ja tavoitteeseen eli opinnäytteeseen sopivaksi. Squiren (2008) mukaan kokemuksiin keskittyvässä narratiivisessa tutkimuksessa haastatteluita voidaan tehdä suhteellisen pieni määrä varsinkin, jos ollaan kiinnostuneita haastateltavan elämäntarinasta. Tutkielmien osalta Tuomi ja Sarajärvi (2018, luku 3) viittaavat Eskolaan (2007), jonka mukaan opinnäytteessä jo 6–8 osallistujaa voi olla riittävä määrä.

Rajausperusteena oli äidiksi tulon tapa, eli rajasin mukaan vain sellaisia itsellisiä äitejä, jotka ovat tulleet äideiksi tuntemattoman miesluovuttajan sukusoluilla tehdyillä hedelmöityshoidoilla. Tällöin naiset ovat tulleet äideiksi täysin itsellisesti ilman tiedossa olevaa lasten biologista ”isää”, jollainen osalla itsellisistä äideistä saattaisi olla tutun miehen avustuksella hankittujen tai aiempien parisuhteessa saatujen lasten tai niin sanotun ”harkitun vahingon” kautta. Lisäksi he ovat läpikäyneet erilaisen äidiksi tulon prosessin kuin esimerkiksi adoptiossa. Näin osallistujilla oli riittävän samankaltaiset lähtökohdat tuottaa kerrontaa suhteessa kahden vanhemman perheisiin ja ydinperheideologiaan. Toinen rajausperuste liittyi aineiston käsittelyyn ja valmiusasteeseen, eli tutkielmaan valikoituneet erittäin laajat haastatteluaineistot oli tutkimuksen tekohetkellä ehditty litte-roimaan ja pseudonymisoimaan yhteistyössä niitä samanaikaisesti käsitelleiden tutkijoiden kanssa. Hankkeen ensimmäisistä yhdeksästä haastattelusta on tehty yksi pro gradu -tutkielma (Honkaniemi & Nyman, 2019) sekä koko laajemmasta aineistosta on vastikään julkaistu yksi tutkimusartikkeli (Sevón, 2024).

Haastattelut tehtiin enimmäkseen osallistujien kotona ja osin myös kahviloissa tai kirjastoissa. Haastatteluiden kesto vaihteli siten, että lyhyin haastattelu

oli kestoltaan 1 tunti 12 minuuttia, pisin haastattelu 2 tuntia 35 minuuttia, ja keskimääräinen kesto oli noin 1 tunti 52 minuuttia. Äänitetyjä haastatteluita on ollut mukana litteroimassa litterointipalvelun ja hanketutkijan lisäksi neljä tutkielman tekijää. Litterointi tehtiin sanatarkasti ja puhekielisesti siten, että hankkeen aihealueen kannalta epäolennaiset kohdat, kuten pienten lasten puheet ja lastenhoidolliset toimet, voitiin kuitenkin jättää litteroimatta (ks. esim. Ruusuvuori & Nikander, 2017). Selvästi murteelliset ilmaukset häivytettiin ja tarpeettomat täytesanat poistettiin viimeistään aineistolainausvaiheessa. Litteraattien pituus vaihteli haastatteluiden keston, tallenteiden sisällön ja litteroinnin tason mukaan 17 sivusta 166 sivuun, ja aineiston määrä oli kaikissa 15 haastattelussa yhteensä 727 sivua (kirjasin Times New Roman, kirjasinkoko 12 ja riviväli 1,5).

Aineistonkeruu on tehty narratiivisesti, eli vuorottelevan kysymys-vastausmallin sijasta haastattelun tarkoitus on ollut saada osallistuja tuottamaan pidempiä puheenvuoroja ja syvällisiä kuvauksia (Riessman, 2008, s. 23–24). Narratiivisessa haastattelussa tutkija voi tehdä valinnan pyrkiä olemaan keskeyttämättä haastateltavaa tai osallistua aktiivisestikin kysymällä ja tehdä tilanteesta jopa keskustelumaisen (Squire, 2008). Tässä tutkimuksessa haastattelumenetelmänä oli avoin haastattelu, jossa Tuomen ja Sarajärven (2018, luku 3) mukaan haastateltavan annetaan puhua määritellystä ilmiöstä vapaasti, mutta tutkija voi tehdä väliintuloja ohjaten haastateltavaa pysymään aiheessa ja syventämään vastauksia. Aluksi haastattelijä esitti oman tarinan kertomiseen rohkaisevan yleisen tehtävänannon (Hyvärinen, 2017): ”Olen kiinnostunut kuulemaan sinun äidiksi tulon tarinasi sellaisena kuin sen haluat minulle kertoa.”. Tämän jälkeen haastattelijä antoi osallistujien puhua hyvinkin pitkiä aikoja keskeyttämättä ja puuttui kertomuksiin vain vähän, mutta oli pohtinut muutamia aputeemoja ja palasi tarvittaessa myöhemmin sellaisiin teemoihin, joista oli tarpeen kuulla lisää. Haastatteluiden etenemisen ja syventämisen tukena käytettiin aikajanan sekä verkostokartan piirtämistä, mutta tässä tutkimuksessa oli tarkoituksenmukaisinta hyödyntää vain haastatteluiden puhuttua kerrontaa.

2.4 Aineiston analyysi

Aineistolähtöinen analyysimenetelmä sopii tutkimukseen, jossa halutaan lähteä liikkeelle tutkittavien esiin tuomista asioista, mutta tutkimus ei kuitenkaan ole täysin teoriasta riippumatonta (Moilanen & Rähä, 2018). Kuten Eskola ja Suoranta (1998, luku 4) huomauttavat, puhtaasti aineistolähtöinen analyysi on laadullisessa tutkimuksessa ennemminkin ideaali, sillä tutkimuksen tarkoitus sekä tutkijan aiemmat tiedot ja teoriat ohjaavat analyysiä ja tutkijan ymmärrystä aineistosta. Voidaankin puhua oikeastaan teoriaohjaavasta analyysistä (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 4). Tutkimustehtävässä aluksi pohtimani kiinnostuksen kohde muotoutui lopulliseksi tutkimuskysymykseksi vasta tutustuttuani haastatteluaineistoihin jo melko syvällisesti. Lähtökohtana oli lukea aineistoista ydinperheideologian värittämään äitiyden kulttuuriseen mallitarinaan liittyviä teemoja, sillä laajojen elämäkertatyypisten haastatteluaineistojen kohdalla tutkimuksen aihealuetta oli välttämätöntä rajata ennalta.

Aineiston alustavan analyysin aloitin tutustumalla haastatteluihin lukemalla litteraatit läpi alusta loppuun. Toisella lukukerralla kiinnitin tarkempaa huomiota viittauksiin ydinperheideologian mukaiseen kulttuuriseen mallitarinaan. Samalla tein jokaisesta aineistosta ranskalaisilla viivoilla 1–2 sivun mittaiset tiivistelmät, joihin kirjasin tarinoiden kulun, lyhyitä aineistolainauksia, samojen asioiden toistuvuutta ja muita omia huomioitani haastatteluiden pohjalta syntyneistä vaikutelmista. Lisäksi tein haastatteluista noin 7–15 sivun tarkemmat temaattiset tiivistelmät, joihin sisällytin ainoastaan tarinoiden kulun pääkohdat sekä sellaiset kohdat, joissa sivuttiin jollain tavoin ydinperheihannetta ja siihen liittyvää vertailua parisuhdevanhemmuuteen. Näin koko 727 sivun aineisto tiivistyi 170 sivuun.

Aineistoa lukiessa havaitsin, että ydinperheideologian aihepiirissä kaikki itselliset äidit pohtivat omaa suhtautumistaan siihen, miten heidän itselliseen äitiyteensä ulkopuolelta suhtaudutaan (vrt. Bamberg, 2004, 2011). Näin ollen naiset kerronnassaan asemoivat itseään suhteessa toisiin äiteihin ja kulttuurisesti jaettuun ydinperheideologian mallikertomukseen. Äitien kerrontaa tarkasteltuani

kävi ilmi, että äidit puhuivat samoistakin teemoista eri tavoin, jolloin analyysiä oli luontevinta edistää äitien tarinoiden jaottelulla tarinatyyppeihin.

Analyysissä hyödynsin Bambergin (2012) narratiivista positiointianalyysiä, joka soveltuu haastateltavan elämäkerran ja identiteetin tutkimiseen ja mahdollisesti haastatteluaineistojen tulosten tiivistämisen tarinatyyppeihin. Bambergin (2012) mukaan narratiivisessa positiointianalyysissä identiteetin rakentumista ja oman itsen suhteuttamista muihin tarkastellaan kolmella eri tasolla: samanlaisuus ja erilaisuus, toimijuus ja vastaanottajuus sekä pysyvyys ja muutos. Ensiksi kertoja voi kuvailla itseään samanlaiseksi tai erilaiseksi kuin muut, johonkin ryhmään kuuluvana tai siitä erottautuvana (ks. myös Juhila, 2004). Kertoja välittää identiteettikäsitystään sekä kuvaillessaan itseään että muita ihmisiä. Toiseksi kertoja voi kuvailla itseään aktiiviseksi toimijaksi, joka ikään kuin muokkaa maailmaa sopivaksi itselleen, tai passiiviseksi vastaanottajaksi, jolloin kertojaa ikään kuin muokataan maailmaan sopivaksi. Vastaanottajana kertoja näkee itsensä ulkopuolisten, esimerkiksi kulttuuristen tai biologisten, vaikutusten kohteena ja olosuhteiden rajoittamana. Kolmanneksi kertoja voi painottaa identiteettinsä pysyneen samana tai muuttuneen ajan myötä. Muutos on voinut olla hidasta ja loivaa tai yhtäkkiä ja perustavanlaatuisia.

Koska äitiys on teemana hyvin henkilökohtainen, ja haastattelut olivat kovin tunteikkaita, analyysissä huomio kiinnittyi myös tunteita välittävään kieleen. Kleres (2011) korostaa, että tunteet ovat erottamaton osa kertomuksia ja niiden merkityksiä, ja esittää runsaasti vaihtoehtoja narratiiviseen tunteiden analyysiin. Aineistooni tutustumisen jälkeen ja tutkimuskysymykseeni suhteutettuna näistä hyödyllisimpiä olivat etenkin kerronnan rakenteeseen liittyvät toistuvuus, vastakkainasettelut ja vertailut, sekä toimijuuteen liittyvät modaaliapuverbit, yrittämistä ja pakkoa viestivät ilmaiset sekä hypoteettiset menneisyyden pohdinnat. Sanaston tasolla hyödyllisimpiä tarkasteltavia olivat tunnetilaa kuvailevat tunnesanat tai asennetta ilmaisevat sanat, kuten huudahdukset, pienennys- ja suurenusmuodot (esim. supermukava), modaaliset adverbit (esim. valitettavasti) ja partikkelit (esim. tietysti) sekä erilaiset kielikuvat (ks. tarkemmin Kleres, 2011).

Koska sanastoon ja kielellisiin yksityiskohtiin menevää analyysiä ei voi hyödyntää laajassa aineistossa kovin systemaattisesti, Kleresin (2011) narratiivista tunteiden analyysiä hyödynsin apuvälineenä huomaamaan merkityksellisiä kohtia.

Lisäksi hyödynsin analyysissä Hännisen (2018) esittelemää, laajoihin aineistoihin soveltuvaa tapaa ryhmitellä samankaltaiset haastattelut omiksi tarinatyypeiksi, jolloin yksittäiset tarinat kuitenkin säilyvät ja niitä voidaan esitellä erikseen. Tyypittelyssä jäsenetään aineistoja toisistaan poikkeavien ja kullekin ryhmälle tyypillisten piirteiden kautta teemoittain (Eskola & Suoranta, 1998, luku 4). Tyypittelyä tein edellä mainittujen analyysimenetelmien avulla löytyneitä, ryhmille tyypillisiä ja toisistaan poikkeavia piirteitä vertaamalla. Bambergin (2012) ja Kleresin (2011) analyysimenetelmien pohjalta aineistosta oli tunnistettavissa kolme erilaista tarinatyyppiä. Jako tarinatyypeihin pohjautui identiteetin samantyyppisyyttä ja erilaisuutta, toimijuutta ja vastaanottajuutta sekä identiteetin pysyvyyttä ja muutosta kuvaavaan kerrontaan, johon kiinnittyi myös tunteita välittävän kerronnan erot äitien haastatteluissa (ks. liite 3). Raportointia varten jokaiseen tarinatyyppiin rakensin tarinatyyppiä ominaisen juonta kuvaavan tyypikertomuksen yhdistelemällä kaikissa tarinatyyppien tarinoissa esiintyneitä tarinakulkuja ja henkilökuvauksia (vrt. Eskola & Suoranta, 1998, luku 4).

On huomattava, että vaikka osa tutkittavien tarinoista oli tunnistettavissa tiettyyn tarinatyyppiin vaivattomasti, aivan jokaisen tarinan kohdalla näin ei ollut. Kun tarkastellaan narratiivista elämäkertamaista aineistoa, joka perustuu vapaaseen kerrontaan, eivät kaikki haastattelut ole jaottelun kannalta yksiselitteisiä. Muutama tarina sijoittui osin tarinatyyppien väleihin tai oli sekoitus useammasta tarinatyyppistä, esimerkiksi tarinassaan tutkittava saattoi yhtäältä mainita olleensa nimenomaan tyytyväinen ilman kumppania ja toisaalta kaivanneensa kovasti perinteistä ydinperhettä, tai pohtia perhemuotoaan muutoin ristiriitaisesti. Tällöin kerronnasta välittynyt kokemus toimijuudesta ja identiteetistä vaihteli jopa tarinan sisällä enemmän kuin tarinatyyppien välillä. Soveltuvien tarinatyyppi löytyi lopulta tarkastelemalla kunkin tarinan kokonaisuutta ja tunnelmaa sekä keskittymällä analyysivälineiden avulla tarinatyypeille ominaisiin ja tarinatyypeittäin poikkeaviin piirteisiin.

Jotkin teemat sen sijaan esiintyivät kaikissa tarinoissa samankaltaisina, ei tarinoita erottelevina. Näin analyysi jatkui vielä itsellisille äideille yhteisten ydinperheideologiaa sivunneiden teemojen tarkasteluna erillään tarinatyyppijaotte- luista, yhä yllä mainittuja menetelmiä soveltuvien osin hyödyntäen.

2.5 Eettiset ratkaisut

Ennen haastatteluita osallistujia informoitiin tutkimuksen tarkoituksesta ja he allekirjoittivat suostumuksen tutkimukseen osallistumiseen (liite 1). Lisäksi heitä informoitiin tutkimuksen tietosuojailmoituksesta (liite 2). Aineistoa on säilytetty vain Jyväskylän yliopiston suljetulla verkkolevyllä, johon on ollut pääsy ainoas- taan kulloinkin pro gradu -tutkielmaa laatineilla opiskelijoilla ja hanketutkijalla (vrt. Ranta & Kuula-Luumi, 2017). Aineiston analyysivaihe on toteutettu vuosina 2022–2023. Kaikki tutkielmassaan aineistoa hyödyntäneet ovat allekirjoittaneet sitoumuksen käsitellä aineistoa vaitiolovelvollisuutta ja hyvän tieteellisen käy- tännön eettisiä periaatteita (vrt. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023) nou- dattaen.

Aineiston analyysissä ja tulosten esittelyssä tuli tässä tutkimuksessa kiin- nittää huomiota osallistujien anonymiteettiin jopa tavallista enemmän. Haasta- teltavien kertomukset saattoivat sisältää hyvin yksityisiä ja arkaluonteisia tietoja niin heidän omasta elämästään kuin heidän lapsistaan ja läheisistään. Squire (2008) huomauttaa, että kun haastateltavat kertovat pidempää tarinaa elämä- tään, anonymiteetin takaaminen tulosten esittelyssä on haastavampaa. Siihen tu- lee hänen mukaansa panostaa etenkin, kun keskittyy vähän tutkittuun aiheeseen ja mahdollisten vastaajien yhteisö on pieni. Itsellinen äitiys on suhteellisen vähän tutkittu aihe, ja Suomessa vastaajien yhteisö on hyvin pieni, epävirallisten arvi- oiden mukaan muutamien tuhansien kokoinen joukko (ks. esim. Tervo, 2021). Näin ollen itsellisten äitien lähipiirissä ja yhteisön sisällä vastaajien tunnistami- nen kertomuksista on helpompaa kuin tutkimuksessa, jonka osallistujina olisi yleisesti ottaen suomalaisäitejä.

Yksityiskohtaisempaa tietoa jätetään pois tai muutetaan, jotta luottamuksellisuus säilyy (Squire, 2008). Anonymiteetin takaamiseksi kaikki mahdolliset henkilöiden tunnistamiseen liittyvät tiedot, kuten työpaikat, asuinpaikat, lasten sukupuoli ja nimet häivytettiin aineistolainauksista joko muuttamalla ne toisiksi tai kategorisoimalla ne yleisemmälle tasolle (Ranta & Kuula-Luumi, 2017). Äitien ja lasten iät esitettiin vain osallistujien taustatiedoista kertoneessa kappaleessa ikähaarukkana, ja esimerkiksi vuosiluvut jätettiin lainauksista tarkoituksella pois, ettei lapsen syntymävuosi tai yksittäisten äitien ikä paljastuisi. Myös monia arkaluonteisia yksityiskohtia oli välttämätöntä jättää pois tulosten raportoinnista. Lisäksi pyrittiin huolehtimaan siitä, ettei yhtä haastateltavaa lainattaisi liian monta kertaa tai liian laajasti, jottei hänen tarinansa sen vuoksi tulisi tunnistettavammaksi.

Haastattelukatkelmat on pseudonymisoitu, eli esimerkiksi äideille on keksitty pseudonimet (vrt. Ranta & Kuula-Luumi, 2017). Aineistokatkelmissa H tarkoittaa haastattelijaa, ja äitien tunnistekoodit on muodostettu siten, että kirjainlyhenne on Ä ja numeroinnit kulkevat järjestyksessä 1–15. Äitien pseudonimet on muodostettu numeroinnin mukaan aakkosjärjestyksessä (A–O) samoin kuin koottujen tyyppitarinoiden keksityt aliakset (P, R, S). Pseudonimet on tarkoituksella vaihdettu tätä tutkimusta varten toisiksi kuin muissa osittain samoihin haastatteluihin perustuneissa julkaisuissa.

3 ITSELLINEN ÄITIYS YDINPERHEIDEOLOGIAN HAASTAJANA

Tämän tulosluvun kolmessa ensimmäisessä alaluvussa esittelen tarinatyypit, jotka on muodostettu Bambergin (2012) narratiiviseen positiointianalyysiin sekä Kleresin (2011) narratiiviseen tunteiden analyysiin perustuen. Tarinatyypit ovat *Ydinperheen kaipaajat*, *Päätöksestään ylpeät* ja *Odotetusti itselliset* (liite 3). Nimityksillä on tarkoitus kuvata kussakin tarinatyypissä painottuvaa ydinperheideologiaan kiinnittyvää tarinalinjaa, ei sulkea pois esimerkiksi muiden ylpeyden kokemusta äitiydestään tai ajoittaista puolison kaipuuta. Alaluvut aloittaa kullekin tarinatyypille ominainen tyypikertomus, joka on yhdistelmä tarinatyypin äitien tarinoista. Varsinaiset aineistokatkelmät ovat suoria lainauksia haastatteluista.

Neljännessä alaluvussa esittelen ne ydinperheideologiaan ja äitiyden kulttuuriseen mallitarinaan liittyvät teemat, jotka olivat yhteisiä kaikille tarinatyypeille. Toisin sanoen kaikki äidit pohtivat teemojen merkityksellisyyttä samoin kuin toisten tarinatyypien edustajat. Teemat liittyivät sosioemotionaaliseen hyväksyntään, samastumisen tarpeeseen sekä perhemuodon normalisointiin.

3.1 Ydinperheen kaipaajat

Pilvi on aina oletanut, että oma perheellistyminen noudattaisi perinteistä kaavaa ja tahtuisi ydinperheessä. Haaveissa on ollut puoliso, jonka kanssa perustaa perhe yhdessä. Kun sopivaa miestä ei ole löytynyt ja itsellä on alkanut jo tulla ikä vastaan, Pilvi on joutunut kipuilemaan lapsihaaveensa kanssa ja on ollut pakko ryhtyä harkitsemaan muita vaihtoehtoja sille, että jäisi lapsettomaksi. Pilvi oli kuullut itsellisestä äitiydestä ehkä mediasta tai läheiseltä. Päätöksenteko kohti itsellistä äitiyttä on vienyt useita vuosia, jopa yli kymmenen vuoden ajan. Pitkä prosessi on vaatinut syvällistä aiempien parisuhteiden läpikäyntiä sekä lapsen etuun liittyviä moraalisia pohdintoja. Lopulta on kuitenkin ollut selvää, että parisuhdettakin tärkeämpää on lapsen saaminen. Kun päätös hedelmöityshoitoihin lähtemisestä on viimein tehty, hoitoja ennen ja niiden rinnallakin Pilvi vielä yritti viimeiseen asti löytää kumppanin, jotta lapsi olisi syntynyt parisuhteessa. Myös jälkikäteen Pilviä mietityttää, olisiko jonkun miesehdokkaan kanssa kannattanut yrittää enemmän. Lisäksi mietityttää perhemuodon erilaisuus ja se, mitä muut siitä ajattelevat.

Samanlaisuus ja erilaisuus. Aineistossa oli kahdeksan äitiä, jotka sijoittuivat ensimmäiseen tarinatyyppeihin, *Ydinperheen kaipaajiin* (liite 3). Kun naiset kertoivat polustaan kohti itsellistä äitiyttä, he kuvailivat runsaasti aikuisiän parisuhteitaan, niiden päättymisiä ja parisuhteen puuttumista äitiyshaaveeseen nähden.

Usein he suhteuttivat haaveitaan myös eksplisiittisesti ydinperheideologian mukaiseen elämäntapaan. Vaikka miestä oli etsitty varmasti osittain biologisista ja romanttisista syistä, niin nämä kertomukset piirsivät selkeää kuvaa siitä, millaisena äidit olivat nähneet äitiyden polun yhteiskunnassamme kulkevan. Perheellistymisen ja raskauden yrittämisen ajateltiin olevan tavoiteltavissa vain kahden vanhemman perheille. Oman tarinan oli toivottu seurailevan perinteistä polkua:

Se on ollut hyvin perinteinen se ajatus siinä. Että ensiksi koulutus ja ammatti, mies, hyvä mies ja sitten lapsia. [...] Et aina se oli siellä taustalla, et voi kun löytäis sellasen kivan seurustelukumppanin, et jossain vaiheessa sen perheen voisi perustaa. Et ihan sellanen perinteinen ajatus oli silloin nuorena. (Ä5, Elsa)

On se aina siintänyt niin et kunhan... Mut se liittyy aina siihen puolisoon tai partneriin, et kunhan löytyy sopiva partneri ja hänen kanssaan on oltu useampi vuosi, että se luottamus herää, että tässä yhdessä voidaan ottaa seuraava askel. (Ä2, Bella)

Elsan ajatus oli aina ollut, että oma elämä etenee kulttuurisen mallitarinan mukaisesti. Bella ei kokenut aktiivisesti haaveilleensa äitiydestä, mutta kertoi kuitenkin aina olettaneensa, että sopivan puolison löydyttyä lapsi saataisiin yhdessä ja perheen perustaminen kulkisi ydinperheideologian mallitarinan mukaisin askelein. Bambergin (2012) samanlaisuuden ja erilaisuuden osalta tämän tarinatyyppin äitien tarinoissa näkyi se, että tarinoiden alussa he kertoivat ajatelleensa ”perinteisesti” ja siten positioivat itsensä samanlaisiksi kuin muut äidiksi haluavat yhteiskunnassamme.

Tämän tarinatyyppin äideillä korostui toisaalta myös erilaisuuden kokemus suhteessa muihin äiteihin. Äidit haaveilivat avoimesti menetetyistä ydinperheunelmastaan, ja kerronnasta on pääteltävissä, että unelmasta luopuminen tuntui yhä raskaalta. Aina haastatteluissa ei itkultakaan vältytty.

Toki unelma ois ollut, et ois ollut niinku perinteinen kaksi aikuista ja lapsia x määrä -tyyppinen ratkasu, mutta nyt se ei mennyt niin. (Ä12, Lea)

Ku on luopunu siitä et sais sen ydinperheen, niin kyl mä huomaa monesti ajattelevani jostain ihmisestä et hän – joku toinen – joka sai kaiken. Et on joku ihminen, joka sai kaiken, ja mä en saanu kaikkea. Et ehkä se silti on sellanen malli, et kyl mä silti olisin halunnut ydinperheen. [...] Et joku on saanut kaiken. Hän joka sai kaiken. (Ä3, Carita)

Lea kertoi ”toki” unelmoineensa perinteisestä ydinperheestä, jossa on kaksi vanhempaa. Caritan kerronnassa on kadehdintaa ja kipeääkin vertailua ydinperheen äiteihin, jotka ”saivat kaiken” sen, mistä hänkin oli unelmoinut, mutta mitä ilman

jäi. Osa muistakin äideistä mainitsi kateuden vertaillessaan itseään muihin äiteihin. Kleresin (2011) tunteiden analyysin pohjalta huomion kiinnitti Caritan katkelmassa oman tarinan asettaminen vastakkain toisenlaiseen lopputulokseen päässeen henkilön tarinan kanssa, ja Lean katkelmassa hypoteettinen menneisyyden pohdinta ”nyt se ei mennyt niin”, mikä viittaa aiemmin toivottuun elämäntulkintaan ja kertoo asian vain tapahtuneen puhujalle. Lisäksi Caritan puheessa saman asian toistuvuus useaan kertaan korostaa asian merkityksellisyyttä puhujalle ja vahvistaa kerronnasta välittyvää tunnekokemusta (vrt. Kleres, 2011).

Näiden äitien kerronnassa näkyi kokemus erilaisuudesta myös suhteessa osaan muita itsellisiä äitejä, joiden nähtiin suhtautuvan tilanteeseensa ylpeydellä ja itseä luontevammin. Joillakin itselliseen polkuun liittyi ambivalentteja ajatuksia siitä, että oman valinnan kanssa täytyy yrittää jotenkin oppia elämään.

Jotkut on [...] aivan niinku levällään ja väittävät, tekis mieli uskoa mutku sitä on vähän vaikeee uskoo, että joku voi olla ihan vaan sillai, että täs ei oo niinku mitään [...] et on ylpee siitä mikä on eikä tavallaan kad-kadu eikä junnaa siinä, että mitä pitäis olla toisin ja mikä puuttuu vaan et [...] näin sen kuuluu olla eikä tästä mitään puutu. Et kyl mulla ainaskin on semmonen vanhakantanan ajatus, että et pitäis olla joku, mut ei vaan ole. [...] Ja siinä pitäis itse itseäkin karaista tavallaan siihen, et sit se on vaan näin. (Ä12, Lea)

Lea kuvaili vaikeutta uskoa sitä, että joitakin muita itsellisiä äitejä lapsiperheistymisen ilman parisuhdetta ei ikään kuin ”kaduta”, sillä itsellä taas puolison puuttuminen pyörii mielessä. Toisten itsellisten avoimuus ja ylpeys itsellisestä äitiydestään hämmensi. Naisten kerronnasta kävi ilmi, että itseä on verrattu muihin ja itsellisestä äitiydestä kertomista on pitänyt opetella ja punnita tarkemmin. Varsinkaan aluksi ei ollut helppoa kertoa muille siitä, kuinka lapsen on saanut.

Se oli melkein pelottavinta kertoa muille ihmisille. Et ku sit kaikki oli, että aijaa, no kuka se isä on tai silleen. [...] Mitä useammalle sitä kertoi, sitä helpommaksi se tuli. [...] Nyt se tuntuu jo niin luonnolliselta se ajatus, että perheitä nyt on monenlaisia, meidän perhe on tällanen. Että en nyt tiä, sit vaikka näistä meidän naapureista kukaan ei oo multa kysynyt, en oo kellekään kertonut. (Ä14, Noora)

Ja sit tietysti toinen juttu on ollu sen opettelu, et puhuu tai kertoo ihmisille, et miten [lapsi] on saanu alkunsa. Et sitä piti opetella varmaan kaks vuotta hänen syntymänsä jälkeen vielä. Et nykyään puhuu suhteellisen luontevasti, jos on jonkun kans enemmän tekemisissä. Et mä kerron. (Ä4, Diana)

Kertomista epäroinyt Noora tunsikin erilaisesta äitiydestään kertomisen tulleen helpommaksi sen myötä, kun oli puhunut asiasta enemmän. Ensin muille kertomi-

nen tuntui pelottavalta, koska lapsen isästä alettiin kysellä. Itsellisyydestä kertominen on mietityttänyt äitejä alkuun enemmän, mutta haastatteluhetkellä suhtautuminen omiin ja muiden ajatuksiin omasta perhemuodosta on monella ollut jo luontevampaa. Diana kertoi joutuneensa opettelemaan itsellisestä äitiydestä kertomista kahden vuoden ajan lapsen syntymästä, mutta tullessa siinä jo luontevammaksi. Myös Noora viittasi muutokseen todetessaan, että oma perhemuoto tuntuu nyt jo luonnolliselta, vaikka huomauttikin, ettei ole kertonut perhemuodostaan naapureille. Samoin Bella käytti puheessaan adverbejä ”enää” ja ”jo”, joista ilmenee ajassa tapahtunut muutos: ”Et sillä lailla ei vertaa itseään enää muihin. Et on jo tehnyt sinut sen asian kanssa.” (Ä2, Bella). Aiemmin hän oli verrannut omaa äitiyttään ydinperheäiteihin, mutta sittemmin hyväksynyt asian.

Tämän tarinatyyppin naisten kerronnassa korostui pakko tulla toimeen ulkopuolisten negatiivisten asenteiden kanssa. Pelko leimattua identiteettiä koskevia negatiivisia asenteita kohtaan ei ole turha, vaan äitien mukaan esimerkiksi mediassa ja keskustelupalstoilla valtakertomuksesta poikkeavaa valintaa kritisoidaan.

Monesti kun on itsellisistä äideistä lehtijuttuja tai muita, niin usein luen mielenkiinnolla, koska jotenkin haluan pysyä kartalla myös, koska se koskee perhemallina ja ryhmänä itseäni. Mut yleensä mä luen myös ne kaikki kommentit, vaikka mä tiedän, ettei kannata. Mut sit tavallaan mä toivon, et siellä olis edes pari kannustavaa palautetta. Ehkä mä myös tiedän, että siellä on paljon sellaista ikävää, mut sitten, et jos vaikka joskus olis jostain hyvääkin. (Ä3, Carita)

Carita kertoi tietävänsä, että verkossa ikäviä kommentteja itsellisiä äitejä kohtaan riittää, mutta toivovansa, että perhemuoto saisi siellä myös hyväksyntää. Eräs äiti totesi kertoneensa lähimmille työkavereille siitä, miten lapsi on saanut alkunsa ja ”ne muut sai sitten kuvitella, mitä haluaa” (Ä14, Noora). Äidit odottivat kohtaavansa perhemuotoa ihmetteleviä tai kritisovia kysymyksiä ja asenteita ulkopuolisten taholta, kuten Caritan katkelmassa:

Et mun pitää se [lapsi] valmistella siihen, et voi tulla niitä just lehdistössä niitä asenteita tätä perhemallia kohtaan. Et hän osais aatella, et jotkut ei ehkä ymmärrä, ja just niitä ajatuksia erilaisista perheistä, et kasvaa sellaseen. Että olis riittävästi itsetuntoa. (Ä3, Carita)

Pakkoa ilmaisevaa sanastoa (Kleres, 2011) näkyi kohdissa, joiden mukaan niin itsen kuin lapsenkin pitää olla valmistautunut ulkopuolisten kysymyksiin tai

asenteisiin. Muilta on saattanut tulla kysymyksiä, ja ”täytyy niihin aina varautua sitte” (Ä12, Lea). Osa äideistä kertoi itselliseen äitiyteen liittyvistä suorituspaireista siten, että puhe peilautui muiden näkemyksiin itsellisistä äideistä.

Ehkä siinä tulee just se ajatus, et [...] on pakko pärjätä. [...] Ittешän sä oot tähän tilanteeseen ajanu, niin tulee se... moite itelle. Et pakkohan sun [on] pärjätä! Ku sä oot ite tän halunnu. Et miettii, et joku muu vois sanoo sen sulle, mut sä sanotki sen ite. (Ä13, Marjo)

Jotenki ehkä huomas, et joillaki oli vähän asennetta siihen, et mä oon yksin. Et itteppäs oot ittes tähä tilaan... [...] Auttohan ne toki, jos menin pyytämään, mut et joillakin tuntui olevan se asenne, et nii-in, et sinulla tulee olemaan vaikeeta vielä jatkossakin. Vähä tuli sellanen, et ei ollu kauheen empaattista se suhtautuminen kaikkien kohdalta. (Ä5, Elsa)

Se mua vähän jännitti, että mikä siellä klinikalla niiden lääkäreiden asenne on, että haluuko ne hoitaa enemmän [...] semmosia, missä on nainen ja mies. Että saattaako sitte tulla vastaan semmonen lääkäri, millä on vaikka joku piiloasenne [...] mutta en nyt ehkä kuitenkaan havainnu sellasta, että hän jotenkin vastentahtoisesti ois minua hoitanu. (Ä14, Noora)

Marjon mukaan itsellinen äiti helposti ajattelee, että on ”pakko pärjätä”, koska on itse valinnut tulla äidiksi yksin. Taustalla on ajatus, että vastaava kritiikki tulisi ulkopuolelta. Esimerkiksi Elsa kertoi kokeneensa synnytyssairaalan henkilökunnan taholta ikävää asennetta itseään kohtaan. Hoitoihin hakeutumisen vaiheessa Noora pelkäsi kohtaavansa vastentahtoista asennetta itsellistä naista kohtaan, mutta helpottui, ettei niin käynyt.

Toimijuus ja vastaanottajuus. Kun tarkastelin aineistoa Bambergin (2012) aktiivisen toimijuuden ja passiivisen vastaanottajuuden kautta, kiinnittyi huomio jälleen runsaaseen kuvailuun parisuhteiden päättymisestä suhteessa käsistä lipuvaan äitiyshaaveeseen. Näin kerronnassa piirtyi ensin kuva mukautuvasta ja avuttomasta toimijuudesta ja siitä, että naiset ovat muita tarinatyyppettä vahvemmin kokeneet joutuvansa alistumaan olosuhteille muun muassa normatiivisten ja moraalisten rajoitusten vuoksi. Toisaalta pystyessään lopulta ottamaan tilannetta muuttavan valinnan omiin käsiinsä naisten toimijuus vahvistui aiempaan nähden – he löysivät mahdollisuuden toimia toisin. Yhä joiltain osin heikentyntä toimijuutta kuvaavat Kleresiin (2011) perustuen jo edellä esitetyt katkelmat, joissa kerronnassa käytettiin pakkoa ilmaisevaa sanastoa naisten joutuessa jatkuvasti varautumaan muiden mielipiteisiin.

Käännekohtana toimijuuden muutokselle äidit puhuivat hetkestä, jolloin kuuluivat, että lapsen yrittäminen itsellisesti on ylipäätään olemassa oleva, mahdollinen vaihtoehto. Itsellisestä äitiydestä kuultiin usein mediasta, kuten uutisesta tai artikkelista. Jotkut etsivät tietoa internetistä. Joillekin ensiajatus tuli lähipiiriltä, esimerkiksi ystävän puheista.

Tosi merkittävä oli semmonen [...] dokumentti [...] hän hankki siis lapsen yksin. [...] Mikä säkä et mä satuin näkemään sen. Jotenki se avas mun silmät, et sit mä aattelin et joo, et tää on ihan mahdollista, et mäkin voin tehdä noin. (Ä8, Heli)

Nii sitten hän vaan sano, et hei ootko aatellu, et sä voisit yksin alkaa sitä projektia tekemään. Ja sit mä vaan havahduin siihen, et hei, voisko se olla mahdollista yksin. Et mä en ollu sitä pohtinut tai ottanut selvää ollenkaan. [...] Tuli ikään kuin lupa lähteä sitä asiaa ajattelemaan. (Ä5, Elsa)

Heli kertoi kolmekymppisenä tajunneensa, että parisuhteen puuttuessa voi käydä niin, ettei lapsiakaan tule saamaan. Vuosia myöhemmin nähty dokumentti sai hänet tietoiseksi mahdollisuudesta tulla äidiksi itsellisesti. Elsan tarinassa käännekohtaa viestii maininta havahtumisesta, joka tapahtui läheisen vinkatessa itsellisestä äitiydestä. Tunteiden analyysin kannalta olennaisia katkelmissa ovat korostava ilmaus ”tosi merkittävä”, huudahduksenomaiset ”mikä säkä” ja ”hei, voisko se olla mahdollista”, sekä kielikuvat ”se avas mun silmät” ja ”tuli ikään kuin lupa” (vrt. Kleres, 2011). Näihin hetkiin liittyi positiivisia tunnekokemuksia ja sen havaitsemista, että toisin kuin yhteiskunnallinen äitiyden mallitarina ja biologiset realiteetit ovat antaneet olettaa, äidiksi voisikin tulla myös yksin.

Bambergin (2012) pohjalta analysoituna naiset ovat ennen havahtumistaan olleet äitiysasiassa olosuhteiden armoilla olleita vastaanottajia, jotka kulttuurisista ja biologisista syistä eivät ole nähneet äidiksi tuloa edes mahdollisena tilanteessaan ilman kumppania. Dokumentista nähty ydinperhenormista poikkeava äitiyden mallitarina tai läheiseltä saatu vinkki on saanut naisten ajattelutavan muuttumaan ja antanut ”luvan” ajatella äidiksi tuloa itsellisesti. Ulkopuoliset olosuhteet ja sisäistetty ydinperheideologia eivät olekaan enää tuntuneet yhtä pakottavilta, vaan toimijuuden on voinut ottaa omiin käsiinsä.

Pysyvyys ja muutos. Identiteetin pysyvyyttä ja muutosta (Bamberg, 2012) tarkasteltaessa näiden äitien kerronnassa näkyy pysyvyyttä siltä osin, että ydinperheunelmasta luopuminen tuntui yhä haastatteluhetkellä raskaalta, moraaliset

pohdinnat kävivät mielessä ja ulkopuolisten asenteet mietityttivät enemmän kuin muiden tarinatyyppien naisten haastatteluissa. Ydinperheen mainittiin olevan yhä ”sellanen unelmakuva, mitä olis ehkä toivonu” (Ä3, Carita). Useiden äitien kerronnassa näkyi hypoteettisia menneisyyden pohdintoja (Kleres, 2011) siitä, onko isäehdokkaan etsimisessä luovuttanut liian aikaisin: ”Ykskin mies, mikä jälkikäteen ehkä vähän harmittaa, oisko pitänyt yrittää vielä enemmän” (Ä14, Noora) ja ”Sitä mä oon miettiny, et luovutinks mä sit liian nopeesti [miehen nimi] kans. [...] Sitä mä oon miettiny paljon.” (Ä12, Lea).

Identiteetin muutos on näillä naisilla kuitenkin ollut välttämätön siinä mielessä, että alun perin lapsen saamisen on vahvasti ajateltu tapahtuvan parisuhteessa ja siten, että lapsella tulisi olla isä. Omaa ajattelutapaa ja suhtautumista itseensä on täytynyt muuttaa, jotta on voinut tehdä päätöksen toimia yksin lapsihaaveen toteuttamiseksi, kun elämä ei mennyt niin kuin oli ajatellut.

Mä oon kuitenkin aika perinteinen moraaliltani ja tämmöset, et lapsen pitää saada se isä ja pitää saada se äiti, et se on lapsen edun kannalta kaikkein... [...] Ja just oon aina ajatellu, et haluais itse avoliitossa tehdä lapsia. Et mun on aikasemmin ollu hyvin perinteinen se moraalikäsitys. Et en oo aikasemmin ees omissa ajatuksissani antanu tollasta mahdollisuutta. (Ä5, Elsa)

Ja sitku siinä on tavallaan tämmönen suunnitelmallisuus, jota Jumalan kaltaisen paikan ottaa, niin et tavallaan manipuloidaan asioita [...] Siinä pitää tehdä tosi paljon ajatuksii, et onko tää oikein jollakin lailla, et tässä ei ole enää mitään. (Ä2, Bella)

Elsa kuvaili, että ajatus lapsen hankkimisesta ilman isää on aiemmin ollut hänen moraalikäsitöksensä vastainen, joten mahdollisuuden antaminen edes ajatukselle itsellisestä äitiydestä on vaatinut muutoksen omassa ajattelutavassa. Moraalinen näkökulma on ollut myös Bellalle tärkeää käsitellä ennen hedelmöityshoitojen toteuttamista.

Näiden naisten identiteetin muutoksessa korostuu se, että päätös lähteä itsellisen äidin polulle oli vaikea. Tunteiden analyysin pohjalta tästä kertoivat sanastossa esimerkiksi suurennusmuodot ja kielikuvat (Kleres, 2011). Dianalla asia oli ollut mielessä jo lähes kymmenen vuotta, mutta päätös ei ollut ”todellakaan” helppo, ja ”kynnys oli korkea”: ”Kyl mä olin ajatellut asiaa, mut se kynnys oli vaan jostain syystä aika korkea lähtee sitte itekseen.” (Ä4, Diana). Päätöksente-

ossa esillä myös hänellä olivat varsinkin moraaliset pohdinnat ja lapsen etu, kuten jo yllä Elsan lainauksessa. Myös Carita kuvaili, että hänen täytyy ”vaan jotenki elää” sen kanssa, että on tehnyt valinnan saada lapsen ilman isää:

Ja yritän itsellenikin ymmärtää, et mä olin se, joka teki tämän päätöksen ja valinnan lapseni puolesta. Ja sen kaa mun pitää vaan jotenki elää. (Ä3, Carita)

Bambergiin (2012) perustuen identiteetin muutos on tämän tarinatyyppin äideillä ollut ennemminkin hidasta ja loivaa kuin yhtäkkistä ja perustavanlaatuisia, vaikkakin toimijuuden analyysin kohdalla kerrotut käännekohdat näyttäytyivät yhtäkkisinä havahtumisen paikkoina. Oman päätöksen ja identiteetin muutoksen käsittely tuntui olevan vielä kesken. Identiteetin osittainen pysyvyys ja toisaalta myös muutos näkyivät äitien pohdinnassa siitä, mitä muut mahtavat ajatella itsellisestä äitiydestä. Kyseessä on tämän tarinatyyppin äitien kerronnalle ominainen tema, joka ei samalla tavoin huolipuheena tai ainakin pidempää työstöä ja sopeutumista vaatineena näkynyt muiden tarinatyyppien äideillä.

3.2 Päätöksestään ylpeät

Rosa on aina haaveillut perheen perustamisesta ja pitänyt äidiksi tuloa itsestäänselvyytenä. Hän on olettanut saavansa lapsen yhdessä puolison kanssa, perinteiseen kahden vanhemman ydinperheeseen. Elämä kuitenkin vei isäehdokkaiden kanssa eri suuntiin, ja kun ikää alkoi olla 35 vuotta ja biologinen kello tikitti, Rosan oli tarpeen ryhtyä tekemään ratkaisuja. Ensin Rosa kipui ydinperhehaaveesta luopumista muutaman vuoden, mutta siitä lähtien kun hän oli tehnyt päätöksen kohti itsellistä äitiyttä, on päätös Rosasta tuntunut selkeältä ja oikealta. Isän puuttuminen ei huoleta Rosaa. Avoimuus ja ylpeys itsellisestä äitiydestä on ollut Rosalle alusta asti tärkeää, eikä perhemuodossa ole hänelle mitään salailemisen aihetta. Rosan tarinassa korostuu kokemus itsevarmuudesta, vahvuudesta ja itsellisen äitiyden luonnollisuudesta.

Samanlaisuus ja erilaisuus. Toiseen tarinatyyppiin, *Päätöksestään ylpeisiin*, sijoitui kolme äitiä (liite 3). Näiden äitien kerronnassa samanlaisuuden kokemus suhteessa muihin äiteihin liittyi ajatukseen myös itsellisen äitiyden luonnollisuudesta ja tavallisuudesta.

Onhan ikaikasta, että naiset on saanu yksin lapsia. Mutta tämmönen tietonen nii... Mä ainaki ite koen, että mä oon saanu tän omassa päässäni maailman luonnollisimmaks asiaks. (Ä10, Juuli)

Kaikki tämän tarinatyyppin äidit mainitsivat itsellisen äitiyden luonnollisuuden tai luontevuuden haastatteluissaan, osa useaan kertaan haastattelun aikana: ”Tää

on maailman luonnollisin asia” ja ”maailman luontevin ratkasu” (Ä10, Juuli). Toisto ja suurennusmuodot nostavat asian tärkeäksi kerronnassa (vrt. Kleres, 2011). Yksin lapsen saaminen nähtiin luontevana ja osaltaan perinteisenä, kuten Juuli kuvaili. Vaikuttaa, että tuomalla esiin itsellisen äitiyden luonnollisuutta naiset halusivat kuvailla olevansa kuten muutkin äidit, eli positioida itsensä äiteinä tavallisiksi (vrt. Bamberg, 2012; ks. myös Juhila, 2004).

Näiden äitien kerronnassa erilaisuus korostui positiivisena erilaisuutena – kuten eräs äideistä totesi: ”me ollaan spesiaaleja” (Ä10, Juuli). Erilaisuuden kokemus näiden naisten puheessa näyttäytyi siis ylpeytenä omasta perhemuodosta ja siinä, että itsellistä äitiyttä ei haluttu ”todellakaan” salailla, kuten Fiona kertoi:

Mut et mikään salaisuus, mikään sellanen asia se ei todellakaan oo, et kyllähän kaikki meidän lähipiiri ja näin tietää sen, et päiväkodit ja muut, et sillain se ei oo mikään. (Ä6, Fiona)

Sit kun, varsinki ku kerto tästä ihmisille ni sithän vasta alko sillain superonni ja voimaantumisen, ku kaikki oli sillee, et ihanaa ja mikä ratkasu ja. [...] Kaikki oli sillee, et todellaki, et vau. Tosi monet sitte [...] tuli sanoon mulle, että oo, tää on niin mahtavaa, että sä oot niin hyvä esimerkki, jos heil itellä tulis koskaa tällanen tilanne, että he vois sitten harkita kanssa, että tehä tämmösen päätöksen. Niin tota... Se oli superkiva. (Ä10, Juuli)

Juuli kertoi ympäristön ihailleen hänen ratkaisuaan hankkia lapsi itsellisesti, mikä on saanut hänet voimaantumaan ja tuntemaan itsensä vieläkin onnellisemmaksi. Hän oli asiasta puhuessaan tullut tarjonneeksi myös uudenlaisen äitiyden mallikertomuksen muiden harkittavaksi. Katkelmassa painottuivat positiiviset tunneilmaisut, kuten huudahdukset ”vau” ja ”oo, tää on niin mahtavaa” sekä suurennusmuodot, kuten ”superonni” ja ”superkiva” (Kleres, 2011). Tuomalla itsellistä äitiyttä avoimesti esille naiset pitivät näkyvillä perhemuotojen moninaisuutta piilottamisen sijaan. Toisaalta erilaisuus oli nähtävissä näiden naisten puheessa myös vertailuna muihin itsellisiin äiteihin, jotka eivät koe asiaa samoin.

Se, että [lapsi] tavallaan kasvais siihen, että se on luonnollista. [...] Mä koen, että se on hirveen tärkeitä. Ja siksi ei pitäis hyssyttellä näistä asioista, vaan pitäis olla ylpeesti sitä, mitä on. Ite koen sen silleen. (Ä9, Iris)

Se tarina on olemassa, ja sitä ei häpeillä. Ja mä tossa, kun on ollu puhetta, että tarviiko kaikille kertoa, ni mä oon kyllä kertonu ihan kaupan kassallakin, jos mummelit kysynee, että missä on iskä. Nii mä oon ihan, aa, kato ei meidän perheessä oo iskää. [...] hän on lahjasolulapsi, niin kato me ollaan kahdestaan, tiiätkö, fälleen kevyesti vaan sanot sen, niin ei sit ihmiset rupee heti spekuloimaan [...] Mä oon näin avoin, mut mä tiän, monet muut ei oo. (Ä10, Juuli)

Iiris kertoi hänelle itselleen olevan tärkeää olla avoimesti ja ylpeästi itsellinen. Samoin Juuli kuvaili, että hänestä itsellisen äitiyden tarinaa ei kuulu häpeillä, vaan siitä voi kertoa kenelle vaan. Samalla hän tiedosti ja toi esiin, etteivät kaikki itselliset halua olla samalla tavoin avoimia perheestään. Naiset siis kerronnassaan erottautuivat perhemuotoaan salaavista (vrt. Bamberg, 2012). Lainauksista on tulkittavissa, että ”hyssyttely” tai ”häpeily” saattavat olla jotain, mitä osa muista itsellisistä tekee tai mitä itselliset äidit kokevat heiltä kulttuurisesti odotettavan, ja että joku muu ajattelee asiasta toisin kuin tämän tarinatyyppin äidit.

Et ehkä mä oon ajatellu, et hän siinäki asiassa kasvaa jotenki sellaseen, et hän on jotenki, et ei oo mitään salailtavaa. Tai et se on sellanen luonnollinen asia, jota hän ja me ja meidän kaikki läheiset pitää hyvin semmosena. (Ä6, Fiona)

Mut mä en ehkä niinkään kriiseilly sitä, että lapsella ns. [...] "ei oo isää". Että mulle se ei ollu mikään kriisin paikka. Mä tiään, et monet itselliset äidit ajattelee sitä paljon enemmän ku minä, koska mä ite ehkä aattelen [...] että mä pystyn oleen niin luonteva tän asian kans ja itsevarma nytte, et jotenki hänellä ei oo yarmasti kriisiä, tai toivottavasti hätää sen kanssa, ja jos on ni sitte me selvitellää se. Nii. (Ä10, Juuli)

Äidit asettivat kerronnassaan vertailuun itsellisen äitiyden salailun ja luonnollisuuden myös lapsen näkökulmaa pohtiessaan. Sekä Fiona että ylempänä Iiris toivat esiin, että he haluavat lapsensa kasvavan avoimuuden ilmapiirissä perhemuodon luonnollisuuteen. Juuli ajatteli, että oma luonteva ja itsevarma suhtautuminen lapsen isättömyyteen kannattelee myös lapsen kokemusta. Samalla hän pohti olevansa erilainen kuin monet muut itselliset, joiden hän uskoi ajattelevan paljon enemmän lapsen isättömyyttä. Myös lapsen näkökulmaan liittyvä kerrota siis näyttäytyi toisista itsellisistä äideistä erottautuvana (Bamberg, 2012).

Toimijuus ja vastaanottajuus. Nämäkin naiset puhuivat esimerkiksi parisuhteiden päättymisistä ja olosuhteiden armoilla olosta aikana ennen itsellisen äitiyden päätöstä. Kuitenkin tarinoiden kerronnassa painottui vastaanottajuuden kokemusta selvemmin naisten aktiivinen toimijuus päätöksenteon jälkeen.

Mä kävin jotenki sen prosessin, mä olin aina ajatellu, et oon kauheen perhekeskeinen [...] mä olin ajatellu aina itsestänselvyytenä sitä, että. Sit mä rupesin jossain kohtaa miettimään, et miten mä pärjäisin yksin. (Ä9, Iiris)

Iiris kertoi aina olleensa perhekeskeinen ja pitäneensä äidiksi tuloa itsestänselvyytenä. Yllä olevan lainauksen jälkeen haastattelu jatkui yksityiskohtaisella ker-

ronnalla siitä, kuinka hän oli aiemmin ajatellut erilaisia elämän etappeja sen ympärille, että ”sitten kun mä löydän sen miehen”. Hän kertoi yhtäkkiä havahtuneensa siihen, että asioita voikin alkaa edistää yksin, ja ryhtyneensä aktiivisesti toimimaan haaveidensa tavoittelemiseksi esimerkiksi muuttamalla isompaan asuntoon. Samoin Juuli (Ä10) kertoi, että ”oon tehny tosi paljon ratkaisuja vaan sen takia, et mä saisin lapsen” kuvaten näin aktiivista toimijuuttaan asian äärellä.

Kerronnassa äitien toimijuus oli osaltaan myös ydinperheideologiaa vastustavaa. Iris (Ä9) totesi pitävänsä erittäin tärkeänä sitä, että ”on avoin näistä asioista ja tekee myös omalla avoimuudellaan asiaa enemmän esille”.

Mun mielestä nytte on kiva, et ihmiset on tullu omilla nimillään esiin, ku tää on maailman luonnollisin asia. Miks tän pitäis olla niinku tabu. Tiiätkö? Et sun pitäis peitellä tätä, tätä asiaa. (Ä10, Juuli)

Myös Juuli piti tärkeänä, että itsellistä äitiyttä ei peitellä kuin tabua, vaan perhemuotoa tuodaan myös julkisesti esiin mediassa. Huomionarvoista on, että haastattelija ei kysynyt perhemuodon salailusta tai ydinperheideologian normittavuuden vastustamisesta, vaan osana puheenvuoroaan päätöksenteosta haastateltava nosti itse esiin kokemuksensa siitä, että itsellistä äitiyttä leimaavan ajattelun avoin vastustaminen on yhteiskunnassamme tarpeen.

Äitien kerronnasta välittyi kuva Bambergin (2012) analyysikehyksessä esitellystä aktiivisesta, vahvasta toimijasta, joka ryhtyy muokkaamaan elämäänsä ja ympäröivää maailmaa itselleen ja omalle perhemuodolleen sopivaksi. Ulkopuolisten kulttuuristen vaikutusten kohteena olemisen ja niiden mukaan elämisen sijaan nämä äidit kertoivat tuovansa ylpeästi, avoimesti ja tietoisesti esiin omaa vastakertomustaan normatiiviselle mallitarinalle (vrt. Bamberg, 2004, 2012).

Pysyvyys ja muutos. Myöskään tämän tarinatyyppin äideille päätös lapsen yrittämisestä itsellisesti ei ollut helppo, vaan naiset olivat joutuneet harkitsemaan päätöstä usean vuoden ajan. Bambergin (2012) identiteetin pysyvyyden ja muutoksen tarkastelussa äitien kerronnassa kiinnittyikin huomio muutokseen. Näillä äideillä oli ollut haave ydinperheestä, mutta kun päätöksen kohti itsellistä äitiyttä oli tehnyt, se tuntui selkeältä, eikä asiaa ollut tarpeen punnita enää.

Siinä meni varmaan pari vuotta, ku oli ensimmäistä kertaa ajatellu sitä, et tämmönenkin vaihtoehto on olemassa ja et ku vähän selvitteli sitä ja [...] mikä kaikki on mahdollista ja

mitä kaikkee sit ite haluaa ja toivoo. [...] Hyvin pitkähän se oli tavallaan se semmonen prosessi – mut sit ku sen päätöksen oli tehny, nii sithän se oli vaan ihan mahtavaa. Koska sit se oli jotenki tavallaan mahdollista se mitä oli siinä kipuillu monta vuotta, et mikä ei näyttäny olevan mahdollista. (Ä6, Fiona)

Kuitenki sitä puntaroi silleen useemman vuoden ja sitten mietti sitä, tai alko tuntuun, että mä haluun ainakin yrittää. [...] Mutta siis ihan paras päätös, ja jos pystysin sanomaan sille Iirikselle joka silloin puntaroi, että älä nyt mieta että. (Ä9, Iiris)

Fionan lainauksessa merkittävää on Kleresin (2011) vastakkainasettelun ja vertailun pohjalta se, että itsellisen äitiyden päätös oli tehnyt hänen aiemmin mahdollisena pitämänsä toiveen toteutumisesta mahdollista. Iirikselle kynnyks hoitoihin lähtemiseen ydinperheestä haaveilun jälkeen oli ollut korkea, mutta jälkikäteen hän koki päätöksen olleen ”ihan paras”. Lisäksi Juuli (Ä10) totesi: ”Ja nyt hän ne tuntuu, että joo, no näin se pitiki käydä. Ehkä. [...] Näin se pitiki käydä.”.

Bambergiin (2012) perustuen tämän tarinatyyppin äideillä identiteetin muutos näyttäytyy melko hitaana, mutta siinä määrin perustavanlaatuisena, ettei ydinperhehaave tai vertailu parisuhteessa lapsen saaneisiin äiteihin näkynyt heidän kerronnassaan enää haastatteluhetkellä. Vaihtoehtoisesti identiteetin muutos ei ole näillä äideillä alun alkaenkaan vaatinut niin jyrkkää muutosta ja työstämistä kuin ensimmäisen tarinatyyppin naisilla.

3.3 Odotetusti itselliset

Sini on lähipiirissään nähnyt, että yksinvanhemmuus on tavallista ja toimivaa, ja pitänyt sitä itselleenkin hyvin mahdollisena polkuna jo nuoresta saakka. Ydinperhe ei ole oikeastaan ollut Sinin haaveena, eikä parisuhdekaan ole tuntunut välttämättömältä, vaan Sini on etsinyt miestä lähinnä lapsen hankintaa varten. Itselliseen äitiyteen tutustuminen on havahduttanut Sinin siihen, että kyseessä on juuri itselle sopiva vaihtoehto, ”mun juttu”. Päätöksenteko ei ole vaatinut kipuilua eikä mietitytä Siniä jälkikäteen, vaan hänellä on ollut vahva tunne siitä, että ratkaisu tulla äidiksi itsellisenä on hänelle oikea. Itsellinen äitiys tuntuu Sinistä luonnolliselta osalta omaa elämänsä kulkua.

Samanlaisuus ja erilaisuus. Neljän äidin kertomukset sijoittuivat kolmanteen tarinatyyppiin, *Odotetusti itsellisiin* (liite 3). Samanlaisuuden kokemus näkyi haastatteluissa siten, että nämä äidit kertoivat lähipiirissään olleen muitakin yksinhuoltajaäitejä, minkä vuoksi vanhemmuus ilman kumppania oli nähty mahdollisena ja luonnollisena polkuna.

Et itelle se asia on niin selkee ja sellanen, ikään kuin aivan normaali, että tämä on ihan normaali tapa olla meille perhe. (Ä7, Greta)

Mul oli tavallaan malli lähipiiristä yhden vanhemman ja yh-, ainoastaan äidin vanhemmuudesta. (Ä11, Kaisa)

Greta kuvaili itsellistä äitiyttä ”normaaliksi” tavaksi olla perhe. Kaisa kertoi hänellä olleen lähipiirinsä ansiosta valmiiksi yksinhuoltajaäidin mallikertomus samastuttavana. Joidenkin tämän tarinatyyppin äitien tuttaviiin tai läheisiin kuului jo ennestään muitakin itsellisiä äitejä, jolloin perhemuotokin oli tuttu. Näin vertaistukea ja samastumisen kohteita on ollut luontevasti valmiiksi saatavilla.

Erilaisuus näiden äitien kerronnassa näkyi erottautumisena niistä itsellisistä äideistä, joille ydinperhe on ollut tärkeä haave. Lisäksi he erottautuivat ydinperheideologian mukaisesta mallitarinasta kertomalla, että itsellä on hyvä olla yksin, vaikka kulttuurinen oletus on, että pitäisi olla kumppani.

Ja sit mä oon aina ollu hyvin, et tykkään myös elellä ja olla itsekseni ja yksin, etten tarvi siihen toista ihmistä vaan olemaan rinnalla. [...] tiedän et on myös ihmisiä, jotka selkeesti ei osaa olla yksin ja tarvii siihen sen toisen. Niin itellä ei oo sellasta kokemusta, niin sit mul oli koko ajan se vahvana, et mä pärjään täs myös yksin, ja mä voim edetä tän asian kanssa yksin. (Ä7, Greta)

Mutta kyllä sen nyt huomaa jotenkin, et miten erilaisia tarinoita on, esimerkiksi näissäkin kun on itsellisten äitien tapaamisia, niin kyllä siellä tosi monella saattaa olla ollut, tai vaikuttaa, että on ollut tosi paljon rankempi päätös ja herättänyt, edelleen herättää paljon ristiriitaisia tunteita kuin ehkä itselle. (Ä15, Oona)

Greta kertoi, että on aina pitänyt yksinolosta eikä ole kokenut parisuhdetta itselleen tarpeelliseksi. Haastattelussa on paljon toistoa näihin teemoihin liittyen, mikä nostaa niiden tärkeyttä puhujalle (vrt. Kleres, 2011). Oona pohti, että hän on tavannut monia itsellisiä äitejä, joille päätös on ollut rankka ja yhä äitinäkin ristiriitaisia tunteita herättävä toisin kuin hänelle itselleen. Myös Aino vertaili kokemustaan muihin itsellisiin äiteihin nähden: ”Voin ymmärtää, et monille se on varmaan myös traagista tehdä se päätös, et lähtee itsellisesti.” (Ä1, Aino). Bambergiin (2012) peilaten nämä äidit positioivat itsensä erilaisiksi kuin sellaiset itselliset äidit, joille itsellinen vanhemmuus on ollut vaikea ja traaginenkin ratkaisu.

Samanlaisuuden ja erilaisuuden teeman alla nämä naiset puhuivat myös paljon siitä, kuinka omalla asuinseudulla tai omassa lähipiirissä on paljon muitakin monimuotoisia perheitä ja ”kaikenlaisia äitejä” (Ä1, Aino). Siten oma äitiys

koettiin perheen piireissä luonnollisena, ja puhe samanlaisuudesta ja erilaisuudesta kietoutuivat toisiinsa. Erilaisuus nähtiin rikkautena, ja oma äitiys erilaisen perhemuodon edustajana nähtiin positiivisena asiana. Äidit samastuivat yleisemminkin myös monimuotoisten perheiden ryhmään (vrt. Bamberg, 2012).

Toimijuus ja vastaanottajuus. Näiden äitien toimijuus näyttäytyi haastatteluhetken kerronnassa aktiivisena, vahvana ja vastustavana, usein tarinoiden alusta saakka. Äidit kertoivat perhesuunnittelunsa kulusta ilman puolisoa neutraaliin sävyyn. Tarinatyyppin äidit olivat toimijoina edistäneet itsellistä äitiyttä vailla huolta ulkopuolisten arvostelun uhriksi joutumisesta.

Sit mä ajattelin, et mä en voi elää sen mukaan, et mitä muut ajattelee, eikä ne sit loppujen lopuks oo kovin kummosta ajatellu. Eikä mitään negatiivista oo koskaan tullu tai mitään. (Ä1, Aino)

Mä oon ite ollu tästä asiasta kauheen avoin kokoaika, et en nyt ihan kaikille tuntemattomille tuolla toivotta mutta [...] ku tulee puheeks, nii kyl mä sanon et minkälainen meidän perhe on. Ja kyl vaikka työyhteisössä kaikki tietää ja on alun perinki tienny, ja jos uusiin ihmisiin tutustutaan, [...] niin se tulee ilmi tai kerron. Et silleen puhutaan, ja ei kyl itelle tuu mieleen sellasta hetkee, ku joku olis negatiivisesti suhtautunu. (Ä7, Greta)

Sekä Aino että Oona pohtivat, että muiden mielipiteet eivät hetkauta: ”Jos joku tulisi sanomaan, [...] että joku paheksuu mun elämää, niin onhan se, että no miks mua kiinnostais, mitä joku muu ajattelee.” (Ä15, Oona). Greta kuvasi taklaavansa avoimuudellaan mahdolliset ihmettelyt ennalta. Avoimuus perhemuodosta ilmensi sitä, miten äiti voi aktiivisena toimijana vaikuttaa maailmaan ja vieraampienkin ihmisten käsitykseen perheistä. Lisäksi Kaisa (Ä11) haastattelussaan kertoi, että hänellä on ”hyvät eväät koittaa vaikuttaa” ydinperhekeskeiseen diskursiin, ja että hän kokee tällaisen vaikuttamisen itselleen tärkeäksi.

Bambergin (2012) pohjalta analysoituna kulttuuriset ydinperheideologian mukaiset paineet eivät näkyneet näiden naisten kerronnassa toimijuutta heikentämässä. Sen sijaan äidit halusivat tuoda esiin perhemuotoaan avoimesti ja siten vastustaa normittavaa mallitarinaa.

Pysyvyys ja muutos. Bambergin (2012) identiteetin pysyvyyden ja muutoksen kautta tarkasteltuna tämän tarinatyyppin äitien haastattelukerronnassa pai-

nottui kuvailu identiteetin pysyvyydestä. Äidit nostivat kerronnassaan esiin ajatuksia siitä, että miestä oli etsitty lähinnä lapsen hankintaa varten, vaikka itse ei kokenutkaan olevansa parisuhdeihminen.

Se oli itellä niin pohdinnoissa se, et täs on myös se mahdollisuus, et jos mun unelma ja haave on kuitenkin se et mul on lapsia ja se perhe, et siihen ei tosiaan välttämättä tarvi sitä parisuhdetta. Et se ei oo niinku pakollinen, et sitä ei mun tarvi ikäänkun, etittävä sen vuoksi. (Ä7, Greta)

Lapset oli aina mulle se suurin haave. Ja sitten etsin sitä isää siinä vuosia, mutta mä en sit sinänsä oo mikään parisuhdeihminen, et mä en itse asiassa välttämättä kaipaa sitä parisuhdetta. [...] sitten jonkun aikaa vuoden vaan elelin itsekseeni, ennen kuin hoksasin, et hei tämmönen on mahdollista edes. Ja sit se tuntu, kun mä keksin sen, et "hei toi on se mun juttu", et toi on se polku, mistä mun pitää päästä äidiksi. Niin se sit aika nopeesti siinä, kun mä sen hoksasin, niin tein päätöksen ja varasin ajan ensikäynnille klinikalle. (Ä1, Aino)

Esimerkiksi Greta kuvaili, kuinka hänelle oli koko ajan selvää, että hän voi toteuttaa lapsiunelman yksin ilman parisuhdetta. Aino kertoi hakeutuneensa itsellisen äidin polulle pian sen jälkeen, kun oli tajunnut sen olevan mahdollista ja itselle juuri oikea vaihtoehto. Kleresin (2011) tunteiden analyysin kautta tarkasteltuna huudahduksenomainen "hei toi on se mun juttu" ilmentää havahtumista siihen, että Aino oli löytänyt oman polkunsä, joka sopi hänen identiteettiinsä. Myös saman asian toistuvuus myöhemmin haastattelussa, "tää on se mun juttu" useaan kertaan mainittuna, kertoo havahtumisen ja itselle sopivan polun löytämisen tärkeydestä, samoin kuin kielikuva "valo syttyi":

Ja musta se oli jotenki ihmeellistä, et hei miten tää voi olla mahdollista! Et sellanen valo syttyi, et vitsi jos mä oisin aina tienny tän, niin mun ei olis tarvinnu stressata näistä kaikista vuosista! Niin se tuli tosiaan jostain sivulauseesta, ja mä en ollu tajunnu, et toi on ihan lain mukaan mahdollista. (Ä1, Aino)

Mä en muista, että olisin koskaan ajatellu, että se on mitenkään semmonen [...] omituisia tai vaikeeta tai jotenkin, mut se oli enemmän se, että ainiin aivan, tääkin on sitten vaihtoehto. [...] kyl mä sit aattelin, että no niin, sitten kun aika on kypsä, niin voi olla, että toi on sitten se mun juttu. (Ä15, Oona)

Myös Oonan katkelmassa mainittiin "mun juttu". Hän muisteli, ettei ole koskaan pitänyt ajatusta itsellisestä äitiydestä ihmettelyn aiheena tai omituisena, vaan yhtenä neutraalina vaihtoehtona. Hänenkin kerronnassaan näkyi huudahduksenomainen havahtumisen paikka, "ainiin aivan" (vrt. Kleres, 2011).

Haastatteluiden perusteella tämän tarinatyyppin naiset ovat kokeneet itsellisen äitiyden tavallisena, itselleen ensimmäisenä vaihtoehtona ja jo nuoresta saakka luonnollisena pidettynä elämänkulkuna.

Mä voisin kuvitella, et monet aattelee, et se itsellisyys on viimenen valinta. Niinku se joilleki varmaan onki. Niinku on tosi pettyneitä, et ei saanu sitä parisuhdetta. Ja kyl se joilleki varmaan onki, mut mulle tuntu et se oli enemmänki se ensimmäinen vaihtoehto. (Ä1, Aino)

Mä muistan, et teininä oli siinä vähän ennen täysikäisyyttä ni oli silleen ajatus, et vois lapsia jossain vaiheessa hankkii, ja jotenkin mul oli siinä vaiheessa jo [...] aika selkee ajatus myöskin, et vois harkita lapsen hankkimista itsekseni jo. (Ä11, Kaisa)

Mä oon tosi sinut sen asian kanssa. Että mulla ei ollu mitään sellaista "harmi, ettei meillä ole perhe", koska se jotenkin ehkä sit oli jo pidempään ollut mulle semmonen ajatus, että no ei tässä nyt varmaan näin sitten tuu käymään. (Ä15, Oona)

Aino kuvaili itsellisen äitiyden olleen itselleen ensimmäinen vaihtoehto toisin kuin joillekin muille itsellisille. Kaisa muisteli miettineensä jo alaikäisenä teininä, että lapsen voisi aikanaan hankkia yksin. Myöskään Oonalle itsellisyys ei ollut ajatuksena vaikea, vaan jo pidempään oletettu tie. Näin haastatteluiden kerronnassa ei tullut ilmi varsinaisia identiteetin muutoksen paikkoja (vrt. Bamberg, 2012), sillä suurempi ja syvällisempi muutos ei näytä olleen tarpeen.

3.4 Hyväksyntä, samastuminen ja normalisointi äitien kerronnassa

Tässä alaluvussa esittelen kaikkien äitien kerronnassa esiin tulleita yhteisiä merkityksellisinä näyttäytyneitä teemoja, jotka kiinnittyivät ydinperheideologiaan ja kulttuurisesti hallitsevaan äitiyden mallitarinaan.

Sosioemotionaalinen hyväksyntä. Kaikkien tarinatyyppien äidit toivat esiin kokemuksiaan tilanteista, joissa he olivat punninneet muille kertomista itsellisen äitiyden suunnitelmastaan. Moni oli halunnut ottaa asian puheeksi lähipiirin kanssa jo varhaisessa vaiheessa saadakseen tukea päätöksentekoon.

Kun ensimmäiset kaverit alko saada lapsia [...] niin muistan kyllä jutelleeni joidenkin kanssa [...] että mitäs sitten, jos ei koskaan oo parisuhdetta, missä haluis lapsia [...] silloinkin mä sanoin, että joo, että kyllä [...] se on semmoinen, mitä mä voisin ajatella, että mä tekisin, että hankkisin lapsen ihan yksin. (Ä15, Oona)

Ystävän kanssa juttelin sitten näistä. Suunnitelmista. Hän oli jotenkin kauhean kannustava ja semmoinen. Et ku tuntuu, et se on kuitenkin ollu semmoinen aika iso juttu itselle,

ettei siitä mitenkään kaikille kavereille toittanut. [...] Päätös oli lopulta ihan helppo, et sit varsinkin kun sen oli sille yhdelle ystävälle sanonu ääneen, ni sitte tuli tavallaan semmonen rohkeus. (Ä14, Noora)

Oona ja samoin Diana kertoivat ystävien olleen jo pitkään tietoisia itsellisen äitiyden harkitsemisesta, ja olivat haastaneet ydinperhemallin varhain ennen hoitoihin lähtemistä: "Olin ystävien kanssa [...] puhunut asiasta jo [8 vuotta ennen hoitoja]. [...] he on ollu koko ajan tietosia siitä, että mitä on suunnitteilla." (Ä4, Diana). Nooran ystävän kannustava asenne oli antanut uskallusta aloittaa hoidot. Fionalle päätös oli ollut vaikea, mutta ystävien tuki oli tärkeää: "Mulla oli siinä, ku mä olin sen päätöksen tehny ja ystäville jakanu, niin se tuki siinä vaiheessa." (Ä6, Fiona). Naiset siis pitivät tärkeänä saada sosioemotionaalista hyväksyntää päätökselleen. Lähipiiriltä saatu tuki oli monelle näin myös lopullinen käännekohta, joka antoi rohkaisua lähteä itsellisen äitiyden polulle ja helpotti kulttuurista mallitarinaa vastustavaa toimijuutta (vrt. Bamberg, 2012). Hyväksyntä itsellisyydelle myös terveydenhuollon taholta oli tärkeää: "Ku mä menin sinne käynnille, niin se oli ihana, ku mut otettiin heti tosissaan." (Ä1, Aino).

Muutama äiti oli päättänyt välttää kertomasta asiasta muille päätöksenteokovaiheessa. He eivät kaivanneet muita kyseenalaistamaan omaa päätöstään:

Sillon en kertonu kellekään. Mä en halunnu kertoa kellekään ja mä valitsin yhden kaverin jolle kerroin, et pysty puhuu koko prosessista. Mut muuten en halunnut kertoa kellekään, koska mä olin niin varma siitä päätöksestä, niin mä en halunnu et kukaan alkaa sillee, no ooksä nyt ihan varma. Et ei siin ollu mitään järkee vatvoo sitä, ku ei kukaan pysynny muuttaa mun mieltäni. (Ä1, Aino)

Mä olin muuten ajatellu sen vähä niin, että [...] muutki ihmiset kertoo yleensä siinä vaihees ku ne on raskaana [...] ni ei munkaan tarvi tästä yrittämisestä nyt kertoa kaikille tai kenellekään ku mä tie-, mä aattelin, et mä en tarvii mitään tukee siihen tai tämmöstä, et mä teen ne kaikki päätökset ite siinä. (Ä8, Heli)

Ainon katkelmassa muille kertomisen välttäminen näytti liittyvän siihen, että hän epäili yksin hedelmöityshoitoihin hakeutumisen aiheuttavan ihmettelyä tai vastustusta hyväksynnän sijaan. Sekä Aino että Heli viestivät halunneensa ottaa päätöksen ja toimijuuden omiin käsiinsä, ja positioituivat tässä kohdin itsenäisinä toimijoina, ei muiden vaikutuksen alaisina vastaanottajina (Bamberg, 2012).

Erityisesti omille vanhemmille kertominen oli jännittänyt. Jokaisen tarinatyypin edustajissa oli heitä, jotka kokivat vanhempiensa ottaneen asian vastaan

myönteisesti. Moni äiti kertoi vanhempiensa suhtautuneen itsellisen äitiyden polulle lähtemiseen positiivisesti, jopa ”tosi hyvin” (Ä10, Juuli) tai olleen ”hyvillään”, kuten Dianan katkelmassa:

Ä: Äiti oli hyvillään silloin, kun kuuli et olin alottanu hoidot. [...] Ja sit isälle muistaakseni kerrottiin vähän myöhemmin, et oisinko mä ollu sillon jo raskaana. [...]
 H: Mut et he on ollu koko ajan tukena?
 Ä: Kyllä. (Ä4, Diana)

H: Mun piti vielä kysyä, että miten sun vanhemmat on suhtautunu sun ratkasuun.
 Ä: No siis, hyvin. [...] mä kerroin mun vanhemmille, niin mun äitini reaktio oli hieman ihmeellinen, hän alkoi nauraa, ja mun isäni, niin hän tietenkin siis ei ihan suorilta siis, kyseenalaisti ratkasun, mut et ehkä enemmän siltä pohjalta, [...] et miten sä, ku sul ei oo vakituista työtä ja just tollasii asioita. Mut et ei kyl muuten sillee. [...] mut ihan siis positiivisesti ja tosi paljon ovat tukeneet. (Ä11, Kaisa)

Sekä Diana että Kaisa kertoivat vanhempiensa olleen tukena asiassa alusta saakka. Kaisan mukaan ratkaisun alkuvaiheen kyseenalaistaminen liittyi lähinnä isän huoleen taloudellisesta tilanteesta, eikä ydinperhemallista poikkeavaan perhemuotoon. Iris (Ä9) kertoi, että hänen raskaaksi tuloonsa isä ”suhtautu ihanasti, että onnitteli ja se oli jotenki tosi mutkaton, et ei tullu mitään kyselyitä mihinkään tai silleen, ihmettelyä.”.

Kaikissa tarinatyypeissä oli myös heitä, jotka kokivat vanhempiensa suhtautuneen ensin negatiivisesti tai ristiriitaisesti. Muutamat haastateltavat sanoivat, että oma äiti oli järkyttynyt kuultuaan tyttären saavan lapsen itsellisenä: ”Olihan se oma äitikin siinä vaiheessa vähän järkyttynyt niistä ensimmäisistä tiedoista.” (Ä6, Fiona). Järkytyksen syy ei käynyt kertomuksista ilmi. Toisaalta ehkä juuri se, ettei syytä mainittu, kertoo puhujien olettaen kuulijalle olevan itsestään selvää, että vanhemmat olivat odottaneet kuulevansa tällaisia uutisia vasta parisuhteen löytymisen jälkeen.

Äitillä oli alkuun vähän tietysti, vaikeuksia ymmärtää [...] Se varmaan joutu käymään, et kuitenkin ku miettii sitä aikaa, kun hän on ollu nuori, niin jos on yksin odottanu, niin se on ollu jotenki häpeä tai jotain [...] et sit yritti mennä sen nahkoihin ja miettiä vähän sitä, missä ajassa hän on eläny. (Ä9, Iris)

Mun isä on siis [...] hänen asenne on aina ollu semmonen, että jos sanoi, että joku saa vauvan, ni sit se oli et, ai onko se menny naimisiin, et ihan ku se ois semmonen, et ei voi saada lapsia jos ei oo naimisissa [...] Ni sit mä aattelin, et no mitähän se nyt sanoo, et mua kauheesti jännitti sille kertoo, mut sit se vaan jotenki totes, no, se on varmaan aika yleistä nykyään tai jotain tämmöstä, et ei se sitte mitenkään tuominnutkaan. (Ä14, Noora)

Ajattelin et mun äiti varmaan suhtautuu siihen ihan neutraalisti, mut mun isä lyö varmaan ihan hanskat tiskiinkin. [...] Isä ei millään tavalla lähteny, mitä olin pelänny, et hän jotenki hyökkää ja tuo hyvin voimakkaasti oman mielipiteensä. Et hän vaan oli hiljaa. Ja

ikään kuin koin sen et hän kunnioitti sitä, et se oli mun päätös, eikä ruvennu omaa mieli-
pidettään siinä mitenkään sen enempää. (Ä5, Elsa).

Iiris pohti, että lapsen saaminen yksin ilman puolisoa on ollut äidin nuoruudessa häpeällistä, ja asiaan suhtautuminen on luultavasti siksi vaatinut miettimistä. Vastoin Nooran odotuksia isä ei tuominnut äitiyttä ilman ydinperhettä, vaan suhtautui neutraalisti ja arveli perhekäsityksen muuttuneen aiemmista ajoista. Myös Elsa pelkäsi isänsä vastustavan itsellistä äitiyttä, mutta isä olikin hiljaa. Neutraalikin reaktio oli haastatteluissa nähty päätöksen kunnioittamisena.

Samastumisen tarve. Kaikkien tarinatyypin naiset korostivat vertaistuen tarvetta oman perhemuodon edustajilta. Useampi äiti mainitsi, että vain toinen itsellinen äiti voi ”ymmärtää”, millaista on olla itsellinen äiti: ”No sit on kyl muut itselliset. Kukaan muuhan ei meitä ymmärrä kuin toinen samassa tilanteessa.” (Ä12, Lea). Nooran tapaan äidit puhuivat vertaistuen hakemisesta ainoastaan muilta itsellisiltä äideiltä, ei yleisemmin yksinhuoltajilta: ”On niitä muutamia omia itsellisten äitien ystäviä, niin sitten tavallaan tietää, että ne tietää, minkälaista se on sitte ihan oikeasti tehdä kaikki yksin.” (Ä14, Noora). Perhemuodon koettiin olevan ilmeisen tärkeässä asemassa siinä, millaiseen joukkoon äitien oli helppoa identifioitua. Tässä näkyy osaltaan samanlaisuuden kokemus muihin itsellisiin äiteihin nähden sekä erilaisuuden kokemus niin pariskuntaperheisiin kuin muunlaisiin yksinhuoltajiin nähden (vrt. Bamberg, 2012).

Tarve kokea samanlaisuutta toisten itsellisten äitien kanssa näkyi siten, että itsellisten vertaisryhmät koettiin tärkeäksi verkostoksi ja tuen lähteeksi: ”Nää muut itselliset äitikaverit on [...] henkistä tukea ja sellaista.” (Ä15, Oona). Sosiaalinen media ja muut verkkopohjaiset ryhmien yhteydenpitovälineet koettiin hyödyllisiksi. Kuten Lea (Ä12) totesi, ”some on vaikuttanu paljon kanssa siihen, että sana leviää helpommin” ja näin myös verkostoja on löytynyt helpommin.

Onneksi on tosi hyvä, et mä oon löytänyt näitä verrokkeja, kun tää itsellisten ryhmä on ollut tärkeä. Ja sit se tietoisuus. [...] se et mä saan olla siellä kuplassani. Niin milloin mulla on vahvempi olo. Ja että en ole yksin. Ja joo. Ei oo kauaakaan, kun mä en uskonut et se on niin tärkeä, se tieto siitä, ettei oo liian marginaalissa. Tai ehkä sekin, että lapsi [...] kokee olonsa turvallisemmaksi varmasti osana ryhmää, ja se siinä on kans varmasti iso pointti. (Ä2, Bella)

Itsellisiin äiteihin tutustuminen ja heihin samastuminen oli tehnyt Bellan olon vahvemmaksi. Ilman vertaisia hän olisi kokenut olevansa ”liian marginaalissa”, liian erilainen kuin muut. Vertaistuen ja samastumisen tarve ilmeni hänellä ja monilla muillakin myös lapsen näkökulman huomioon ottamisena:

Kyllä me siitä aina jutellaan [...] kun me nähdään vaikka noita itsellisiä kavereita, [...] että kyllä tässä on pointtina just se, että lapset ystäväystyis ja [...] että heillä on semmonen, että hän tuntee monia, joilla on ihan samanlainen perhe ja näin, että se on ollut siinä semmonen ajatus, että näistä tulisi ystäviä. (Ä15, Oona)

Sen takia on tosi hyvä, että meillä on näitä ryhmiä, ja vertaistukea. [...] Meillä on nää ystävälapset sit, jotka on samassa tilanteessa, nii ympärillä, et he kokee, hei meit on monta, tää on ihan normaalia. (Ä10, Juuli)

Oona ja Juuli pitivät muiden itsellisten perheiden tapaamista tärkeänä erityisesti siksi, että vertaisten kautta lapset saivat samanlaisuuden kokemuksen (vrt. Bamberg, 2012). Kuten Iiris (Ä9) totesi, ”Et ei tuu sellasta oloa, et on jotenki yksin”. Näin lapsi voi kokea myös oman perhemuotonsa ”normaaliksi” hallitsevan ydinperhenormin keskellä.

Perhemuodon normalisointi. Äidit toivat ilmi kerronnassaan, että itsellinen äitiys on yleistymässä ja sitä kautta perhemuoto on normalisoitumassa aiempaan nähden. Ilmiön huomautettiin olevan yllättävänkin yleinen: ”Meitä on kyl yllättävän paljon” (Ä12, Lea) ja ”Se on oikeesti yleisempää, mitä ihmiset ees tietää” (Ä9, Iiris). Yleistymisen vuoksi eräs äiti kuvaili itsellistä äitiyttä myös tutkimuksen kannalta ”kuumaksi aiheeksi” (Ä10, Juuli). Näissä kohdin äitien kulttuuriseen mallitarinaan vastaava kertomus ilmensi samanlaisuuden kokemusta ja näkyi tavallisuusretoriikkana (vrt. Bamberg, 2012; Juhila, 2004).

Ei se varmaan nykyaikana enää niin omituista oo, ja niin paljon eroperheitä ja uudisperheitä ja sateenkaariperheitä ja vaikka mitä, ni ehkä se ei sitte oookkaan samanlaista ku joskus 35 vuotta sitten [...] nii ehkä se ois aika erilainen juttu silloin siihen maailmanaikaan. (Ä14, Noora)

Noora kuvasi, että perheiden moninaisuus on nykyään niin laajaa, että itsellistä äitiyttä ei pidetä niin ”omituisena” kuin ennen. Varsinkin suurissa kaupungeissa ja pääkaupunkiseudulla perheiden moninaisuus koettiin jo itsestäänselvyytenä.

Meillähän on ihan ideaali tilanne, että asutaan [suuressa kaupungissa] ja no nyt meidän lähipiiriin sitten kuuluu monta tällaista itsenäistä perhettä. Muutenkin [suuressa kaupungissa] [...] on niin monimuotoisia perheitä, että [...] ehkä on helpompi tavallaan [...] toivon ainakin, [...] että on yleisempää, että miten sen sanois, et se on ongelmaton ja se on hyväksyttävää kaikille, kuin että se jollekin ihmiselle ois kauhee ongelma.” (Ä15, Oona)

Mä toivon, että yhteiskunnassa ja varsinkin no, isoissa kaupungeissa [...] sehän on sellasta, että täällä on niin monta perhemallia, että tää on yks muiden muassa [...] ja että lapsi voi olla ylpee siitä, mä toivon, et tää yhteiskunta menee, et siinä vaiheessa, kun hän kasvaa nii voi olla ihan ylpee, että hei, mä oon saanu alkuni lahjasoluilla. (Ä10, Juuli)

Kiintoisasti useampi äiti, kuten Oona, Juuli ja Elsa, käytti *toivoo*-sanaa pohtiesaan, että nykyään tai tulevaisuudessa perhemuoto on yhteiskunnassa hyväksyttävämpi tai että lapsi voi kantaa ylpeydellä omia juuriaan niistä kärsimättä: ”Nykyisin on tätä, et on monenlaisia perheitä nyky-yhteiskunnassa. Niin jotenki sitä mä tietenkin toivon, ettei lapsi joudu siitä kärsimään.” (Ä5, Elsa). Tunnetasolla asia siis vaikutti vielä epäilyttävän. Epäsuotuisasti kokemukseen itsellisen äitiyden yleisestä hyväksymisestä ja normalisoitumisesta vaikuttivat negatiiviset kommentit esimerkiksi verkossa sekä julkinen perhekeskustelu.

Mä olin joskus sitten googlettanut [...] että nainen hankkii lapsia yksin tai jotain tällaista [...] ja sit ne ensimmäiset kaikki osumat oli sellaista, keskustelupalstalta, että vastuutonta ja kauheeta ja voi ei. Ja sit mä muistan, et mä olin silleen okei, et mitä kauheeta, en halua lukea tämmöstä. (Ä15, Oona)

Just tää perhekeskustelu mitä Suomessa on ja muuta, niin on kyl mun mielestä todella hetero-, ydinperhekeskeistä, ja just haluis et se diskurssi muuttuis aika paljon nopeemmin. (Ä11, Kaisa)

Oona pohti, että verkosta löytyvät ikävät keskustelut voivat pahoittaa mielen ja saada itsellistä äitiyttä harkitsevan jättämään asian sikseen: ”Se, että heti sä et löydä sitä sellaista asiallista tietoa [...] voi ollakin sellainen, että sä jotenkin suljet sen heti pois.” (Ä15, Oona). Verkossa negatiivisiin kommentteihin törmää helposti, ja äidit toivoivat kohtaavansa keskusteluissa enemmän perhemuotonsa hyväksyntää. Kaisa totesi haluavansa olla vaikuttamassa perhekeskustelun muuttamiseen pois ydinperhekeskeisestä. Äidit toivoivat tulevansa positioiduiksi (vrt. Bamberg, 2012) myönteisemmän ja inklusiivisemmän keskustelun kautta.

Perhemuodon normalisointiin kiinnittyy myös haastatteluissa ilmennyt mielenkiintoinen piirre, itselliseen äitiyteen kannustavat puheenvuorot. Äideiltä kysyttiin haastattelun loppupuolella, olisiko vielä jotain tärkeää, mitä he haluivat haastattelussaan sanoa itsellisestä äitiydestä. Tällöin hyvin monet tutkittavat innostuivat pitämään rohkaisupuheita itsellistä äitiyttä pohtiville: ”Kyl mä kaikkia kannustaisin [...] siihen, että se onnistuu. Ettei kannata pelätä sitä, jos on vahvasti se halu ja toive tulla äidiksi.” (Ä5, Elsa).

H: Aatteletko, että on kaikki tärkeä tullu sanottua?

Ä: [...] Jos joku ykski tavallaan semmonen mieltävä saadaan sille kannalle sen sijaan, et jos aattelee, et ite ois jääny ilman lasta [...] olisin varmaan ollu jollain tavalla onnellinen, mutta kyl tää on ihan erilaista onnea. [...] Jos yhtään haluaa äidiksi, niin tämä on aivan yhtä hyvä kuin mikä tahansa muu ratkasu, ku tehä se sillai "perinteisesti". (Ä12, Lea)

H: Onko vielä jotain, mitä haluat sanoo itsellisestä äitiydestä?

Ä: Varmaa sen mitä on täs matkan varrella saattanu ihmisilleki sanoo ketkä sitä mieltii, et mun mielestä se on aivan mahtavaa ja osaltaan myös niin voimauttavaa, et siis jos on yhtään oma ajatus ja haave, niin sitä vaa toteuttamaan, mitä toivoo. Et se on niinku mahtavaa ja parasta olla äiti ja vanhempi! (Ä7, Greta)

Näistä loppupuheenvuoroista kävi selvästi ilmi, että päätöksenteko kohti itselistä äitiyttä vaatii rohkaisua. Koska useat äidit halusivat nostaa asian erikseen esiin vielä parituntisen haastattelun päätteeksi, pidän sitä haastateltaville tärkeänä. Haastatteluista näkyi äitien vahva halu nostaa esiin kannustavaa diskursia itselliseen äitiyteen liittyen. Kuten Lea (Ä12) totesi, "Voin suositella. Voin suositella kaikille.". Äitien positiivinen tunnelataus näissä rohkaisupuheissa välittyi voimakkaana myös sanavalintojen kautta (vrt. Kleres, 2011). Kerronnassa oli paljon myönteistä tunnetta välittäviä ja vahvistavia sanoja, kuten "ehdottomasti", "mahtavaa" ja "voimauttavaa".

4 POHDINTA

4.1 Uudenlaisia äitiyden mallitarinoita luomassa

Tutkimuksen aineistona oli 15:n itsellisen äidin narratiiviset haastattelut, joita tarkasteltiin kertomuksina omasta äitiydestä suhteessa ydinperheideologian mukaiseen äitiyden kulttuuriseen mallitarinaan. Analyysissä etsittiin tarinatyyppejä Bambergin (2012) narratiivisen positiointianalyysin keinoin. Samanlaisuus-erilaisuus, toimijuus-vastaanottajuus sekä pysyvyys-muutos ovat positiointianalyysin kolme tasoa, joiden avulla tarkasteltiin identiteetin rakentumista ja oman itsen suhteuttamista muihin. Analyysin tukena olivat myös narratiivisen tunteiden analyysin kielelliset keinot (Kleres, 2011).

Tulokset tiivistyivät kolmeen tarinatyyppiin (vrt. Hänninen, 2018). *Ydinperheen kaipaajilla* kerronnassa näkyi halu tulla äidiksi ydinperheessä samoin kuin muut naiset sekä itsellisyydestä seurannut erilaisuuden kokemus. Tarinatyyppin tarinoissa kuva toimijuudesta piirtyi ensin olosuhteiden armoilla alistuvana, kunnes löytyi mahdollisuus toimia toisin ja toimijuus vahvistui. Tarve identiteetin muutokselle on ollut ilmeinen, koska tehty päätös on ollut vastoin omaa perinteistä ajattelutapaa ja moraalikäsitystä. Ydinperheunelmasta luopuminen on tehnyt kipeää. *Päätöksestään ylpeiden* kerronnassa korostui itsellisen äitiyden luonnollisuus ja ylpeys perhemuodosta, vaikka alun perin hekin olivat haaveilleet saavansa lapsen ydinperheessä. Tarinatyyppin äidit kokivat erilaisuutta suhteessa niihin, jotka haluavat pitää itsellisyyden omana tietonaan. Naisten toimijuus oli aktiivista ja vastustavaa. Kuitenkin identiteetin muutos oli tapahtunut jo aiemmin, jolloin päätöksentekohetkellä päätös tuntui oikealta ja varmalta. *Odotetusti itsellisten* lähipiiriin oli kuulunut yksinhuoltajaäitejä tai itsellisiä äitejä. Odotetusti itselliset erottautuivat ydinperhehaaveista ja -ideologiasta kertomalla, että äidiksi tulo itsellisesti oli heille juuri oikea, nuoresta asti luonnollisena pidetty elämänkulku ja perhemuoto. Äitien toimijuus näyttäytyi vahvana ja vastustavana, ja identiteetin pysyvyys painottui kerronnassa.

Tarinatyypeittäin toisistaan eroavan kerronnan ohella eri tarinatyyppeiden äidit puhuivat joistakin teemoista samaan tapaan. Kaikille yhteisinä itsellisille äideille tärkeinä teemoina haastatteluissa tunnistettiin sosioemotionaalisen hyväksynnän ja samastumisen tarve sekä perhemuodon normalisointi.

Meitä ympäröivät historiasta juurtuneet normit ja käsitykset siitä, kuka saa tulla äidiksi ja millaisessa tilanteessa äidiksi tulon on sopivaa tapahtua (vrt. Sevón, 2005; Vuori, 2003). Tämän tutkimuksen itsellisten äitien polkuun kohti äitiyttä liittyy omaksuttu kulttuurinen oletus eli mallitarina, jonka mukaan normaatiivisesti vanhemmuus toteutuu isän ja äidin muodostamassa ydinperheessä (May, 2008; Moring, 2013; Yesilova, 2009). Tämä mallitarina tunnistettiin haastatteluissa tarinatyypistä riippumatta, mutta kokemukset mallitarinaan suhtautumisesta ja sen vaikutus omaan äitiysidentiteettiin ja toimijuuteen vaihtelivat.

Sekä yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet että yksilön sisäiset tekijät määrittelevät toimintaamme samanaikaisesti (Bamberg, 2012). Sosiaalisen ympäristön ehdot, normatiiviset ja moraaliset esteet sekä ympäröivät rakenteet luovat yksilön toimijuuden mahdollisuudet ja rajat (Giddens, 1984; Jyrkämä, 2008). Myös elämänsä tapahtumat vaikuttavat mahdollisuuksiimme kyetä ”valitsemaan” esimerkiksi perheellistymiseen liittyviä asioita (vrt. Sukula, 2009). Kun verrataan tämän tutkimuksen äitien tarinoiden kulkua aiempiin tutkimuksiin, huomataan, että näiden naisten taustat noudattelivat aiempien tutkimusten tarinalinjoja esimerkiksi siten, että aiemmat parisuhteet eivät olleet sopivia lapsen hankkimiseen (Volgsten & Schmidt, 2019; Werner ym., 2021), mies ei ollut halunnut lasta (Sukula, 2009; Volgsten & Schmidt, 2019; Werner ym., 2021) tai aiemmin ei ollut oikea aika lapselle (Sukula, 2009; Volgsten & Schmidt, 2019). Parisuhde oli päättynyt ennen kuin perheellistyminen tuntui ajankohtaiselta tai parisuhdetta ei ollut koskaan ollutkaan. Lopulta lapsen saaminen oli koettu puolison löytämistä tärkeämmäksi (vrt. Sukula, 2009; Volgsten & Schmidt, 2019). Olosuhteille alistunut toimijuus väistyi, kun naiset löysivät mahdollisuuden toimia toisin ja tulla äideiksi itsellisesti (vrt. Bamberg, 2012). Toisin toimimisen mahdollisuus näkyi naisten kerronnassa selkeinä havahtumisen paikkoina ja käännekohtina, joihin tunnepitoinen kerronta erityisesti kiinnittyi (Kleres, 2011).

Kokemus itsestä samanlaisena tai erilaisena suhteessa muihin, toimijana tai vastaanottajan roolissa sekä näihin kiinnittynyt identiteetin pysyvyys tai tarve muutokselle (Bamberg, 2012) näyttäytyivät äitien kerronnassa vaihtelevasti joko sisäistettynä kulttuurisena mallitarinana tai tarpeena kertoa omaan perhemuotoon sopivaa vastatarinaa (vrt. Bamberg, 2004; Juhila, 2004). Ydinperheideologian normittavuutta haluttiin yhtäältä kyseenalaistaa ja vastustaa. Jotkut kertoivat haastatteluissa ”vähät välittävänsä” muiden mielipiteistä tai korostivat tavallisuutta ja kertoivat kokevansa oman äitiytensä ”normaaliksi”. Toisaalta ideologian normittavuus väritti usean itsellisen äidin ajatuksia ”oikeanlaisesta” elämäntilanteesta ja perherakenteesta kulttuurissamme. Aineistossa oli kuitenkin mukana useita naisia, joille äidiksi tulo yksin oli jo nuoresta saakka oletettu päämäärä, tai ainakin he kertoivat sen sellaiseksi nyt, tässä hetkessä. Aiemmissä tutkimuksissa tämä on ollut harvinaista, sillä joissakin kaikilla tutkittavilla oli ollut ydinperhehaave (esim. Graham, 2018; Werner ym., 2021), tosin esimerkiksi osa Jacobsenin ja Dahlin (2017) tutkittavista kertoi, ettei alun perinkään halunnut kumppania. On kuitenkin hyvä muistaa, että tutkijalla on pääsy vain tutkittavan kertomaan tarinaan, ei todellisiin tapahtumiin (vrt. Riessman, 2008). Muistot ja menneisyyden kertomus muokkautuvat kokemusten ja elämäntilanteen myötä, jolloin kerrontahetkellä elämäntarinaa kerrotaan siten, että se sopii ihmisen nykyiseen identiteettiin (Eskola & Suoranta, 1998; Riessman, 2008; ks. myös Heikkinen, 2018).

Joidenkin äitien kertomukset värittyivät sellaisten pelkojen kautta, jotka olivat yhteydessä yhteiskunnassa ilmeneviin itsellisten äitien ja heidän lastensa leimattua identiteettiä koskeviin negatiivisiin asenteisiin. Moni kuvaili toivettaan tulla hyväksytyksi, mistä voidaan päätellä naisten kokeneen, että itsellisten äitien perhemuoto ei saa riittävästi sosiaalista hyväksyntää normatiiviseen äitiyden polkuun tottuneessa yhteiskunnassa. Naiset kertoivat tuomitukseksi tulemisen pelon ja avun pyytämisen vaikeuden kokemuksista tultuaan äideiksi tarkoituksella itsellisesti, ja vastaavia kokemuksia on ollut aiemmissakin tutkimuksissa (Graham, 2018; Jacobsen & Dahl, 2017; Kristine ym., 2020; Werner ym., 2021). Samoin

tuomitukseksi tulemisen pelkoon kietoutuva toive tulla itsellisenä kohdatuksi hyväksyvästi myös terveydenhuollossa näkyi sekä tässä että aiemmissa tutkimuksissa (Jacobsen & Dahl, 2017, Werner ym., 2021). Ydinperhenormin mukaiseen mallikertomukseen vastaavaa kerrontaa (vrt. Bamberg, 2004; Juhila, 2004) näkyi lisäksi siinä, miten äidit kertoivat heihin ulkopuolelta kohdistuvasta positioinnista, eli pohtivat, mitä muut heistä ajattelevat ja tulisiko omaa vanhemmuutta ehkä salailla vai kertoa siitä yleisesti kaikille. Siinä missä osan kerronnassa korostui pakko pärjätä ulkopuolisten negatiivisten asenteiden kanssa ja piilottaa itsellisyys, toisten kerronnassa korostui ylpeys positiivisesta erilaisuudesta tai oman äitiyden samanlaisuudesta ja luonnollisuudesta suhteessa muihin äiteihin.

Kaikkien tarinatyyppien puhe itsellisen äitiyden suunnitelman tai päätöksen kertomisesta muille toi näkyväksi sen, että äitiys ilman toista vanhempaa vaatii asian pohdintaa myös ulkopuolisten näkökulmasta. Kertominen ja jo sen harkitseminen ovat olleet tilanteita, joissa naiset ovat joutuneet positioimaan itsensä erilaisiksi muihin äideiksi tuleviin nähden (vrt. Bamberg, 2012). Äidit punnitsivat, hakeako hyväksyntää muilta päätöksentekovaiheessa vai jättääkö kertomatta asiasta, jottei oma päätös tulisi kyseenalaistetuksi. Moni piti tärkeänä saada päätökselleen sosioemotionaalista hyväksyntää samoin kuin aiemmissäkin tutkimuksissa (esim. Werner ym., 2021) on tullut esiin. Saatu tuki ja joskus odotettua positiivisempi palaute itsellisesti äidiksi tuloa kohtaan on tehnyt kulttuurisen mallitarinan vastustamisesta vähemmän hankalaa. Varsinkin omille vanhemmille kertominen oli jännittänyt. Kohdattu reaktio aina hyvillään olosta järkytykseen on antanut naisille palautteen ympäristön suhtautumisesta heidän perhemuotoonsa, jollain tavoin leimattuun kategoriaan yhä ydinperhenormatiivisessa yhteiskunnassa. Lisäksi äideillä oli tarve vertaistuelle muilta itsellisiltä äideiltä, ja oman samastumisen kaipuun lisäksi halu tarjota lapsilleen samanlaisuuden ja ”normaaliuden” kokemus, kuten aiempikin itsellisen äitiyden tutkimus on osoittanut (esim. Domínguez de la Rosa & Millán-Franco, 2021).

Samankaltaisen kerronnan ja yhteisten teemojen esiintyminen eri tarinatyyppejä edustavilla äideillä kertoo ensiksi, että vaikka äiti korostaisi ylpeyttä ja avoimuutta perhemallistaan ja näyttäytyisi päätöksessään sekä toimijuudessaan

vahvana ja ydinperheihannetta vastustavana, niin läheisten ja ympäristön suhtautumista ja arvioiduksi tulemista joutuu miettimään (vrt. Bamberg, 2004, 2011, 2012; Yesilova, 2009). Toiseksi, vaikka ydinperhehaave yhä toisinaan mietityttäisi, niin äideillä on vahva halu tuoda esiin kiitollisuutta omasta valinnastaan ja kannustaa muitakin itselliseen äitiyteen. Moni äiti halusi haastattelunsa lopuksi korostaa haluaan rohkaista itsellistä äitiyttä pohtivia sille tielle. Aineiston perusteella onkin selvää, että nämä itselliset äidit kokivat luoneensa uudenlaista äitiyden mallitarinaa myös muiden samastuttavaksi. He halusivat tuoda tarinansa julki perinteisen kahden vanhemman perheen mallitarinan rinnalle, ja siten samalla tuottivat vastatarinoita normittavalle ydinperheideologialle ja itsellisen äitiyden leimatulle identiteetille (vrt. Bamberg, 2004; Juhila, 2004). Vaikka aineistosta välittyi hankalia tunteita ja kokemuksia siitä, kuinka vanhemmuuden muotti on nykymaailmassa ahdas, oli kerronnasta havaittavissa toiveikkuutta tulevaisuuden osalta. Moni äiti koki, että itsellisestä äitiydestä on tullut tänä päivänä ”normaalimpaa” kuin ennen, ja että kyseessä on jo ”yllättävänkin” yleinen perhemuoto. Itsellisen äitiyden normalisointi osana muita moninaisia perhemuotoja näkyi myös aiemmissä tutkimuksissa (Domínguez de la Rosa & Millán-Franco, 2021; Graham, 2018).

Aineistossa esiintyi paljon viitteitä siitä, kuinka kulttuurinen käsitys äitiydestä rakentuu myös median ja medioissa käytävän keskustelun välityksellä (Vuori, 2003, s. 39) ja kuinka omaa äitiyttä reflektoidaan mediassa nähdyn äitiysdiskurssin kautta (Berg, 2008). Useat äidit kertoivat havahtuneensa mahdollisuuksien yrittää lasta itsellisesti kuultuaan siitä uutisesta, lehtiartikkelista tai luettuun aiheesta lisää mediasta. Sosiaalisen median mainittiin helpottaneen itsellisten äitien kokemusten jakamista, tiedon löytämistä ja vertaistuen saamista. Onkin huomionarvoista, että mediassa on etenkin muutaman viime vuoden aikana tuotu muun muassa Ylen verkkosivuilla runsaasti esiin itsellisten äitien haastatteluita. Nämä tuovat yleiseen tietoisuuteen tämän vaihtoehdon olemassaolon, mikä oletettavasti tulee entisestään normalisoimaan itsellistä äitiyttä ja heiluttamaan kulttuurista ydinperheideologiaa.

4.2 Tutkimuksen arviointi, jatkotutkimusaiheet ja käytännön sovellukset

Tämän tutkielman uskottavuutta varmistavat muun muassa aineiston laajuus, joka osallistujaa kohden pääasiallisesti täyttää narratiivisessa tutkimuskirjallisuudessa suositellun yli 1,5 tunnin keston, sekä puheen laatu, joka perustuu haastattelussa saavutettuun luottamukseen (vrt. Hänninen, 2012). Tutkielman vahvuus on, että osallistujat kertoivat elämästään ilmeisen rehellisesti ja syvästi. Haastattelijana toiminut tutkija on selvästi saavuttanut haastateltavien luottamuksen, ja tutkittavilla on voinut olla tarvetta myös reflektoida ja purkaa kokemuksiaan kertomalla näitä asioita puolueettomalle ulkopuoliselle (vrt. Hänninen, 2018). Kuten eräs haastateltava totesi omaan asiasta puhumisen tarpeeseen viitaten, ”mukava oli osallistua, ihan itsekkäistäkin syistä”. Haastatteluista tuli vahva vaikutelma, että haastateltavat kertoivat avoimesti kokemuksistaan peittelemättä mitään.

Tutkielmassa on esitetty kattavasti kuvaavia, aitoja lainauksia eri osallistujien tuottamasta kerronnasta, ja tarvittaessa on pyritty taustoittamaan katkelmia niiden konteksteilla, mikä lisää tutkimuksen vakuuttavuutta (Riessman, 2008, s. 191; Ruusuvuori & Nikander, 2017). Eettisiin ratkaisuihin on kiinnitetty tässä tutkimuksessa erityistä huomiota, mikä on myös tutkimuksen vahvuus. Esimerkiksi vastaajien anonyymiteetin säilyttämiseksi haastattelukatkelmat on pseudonymisoitu ja niistä on häivytetty henkilöiden tunnistamiseen liittyvät tiedot, kuten äitien ja lasten iät, lasten sukupuoli ja asuinpaikkakunnat (ks. esim. Ranta & Kuula-Luumi, 2017). Lisäksi muun muassa monia arkaluonteisia yksityiskohdita on jätetty pois raportoinnista. Näihin ratkaisuihin on tullut keskittyä erityis-tarkkuudella, koska itsellisten äitien yhteisö Suomessa on pieni.

Tutkijapositio toisen haastattelijan keräämiä valmiita aineistoja hyödyntäneenä tutkijana on osaltaan haaste, sillä tutkittavien tarina ei aivan samalla tavoin tule eletyksi todeksi tutkijan mielessä, kun esimerkiksi tunneilmaisuja, eleitä ja ilmeitä ei ole nähnyt. Tutkimuksen tulkintaprosessi alkaa jo haastatteluvaiheesta, joten valmiita aineistoja hyödyntäneen tutkijan rooli on haastavampi (vrt. Riessman, 2008, s. 26). Haastatteluiden sisältöihin ei ole voinut vaikuttaa esimerkiksi

omien tarkentavien kysymysten avulla, joten oma aihe ja tutkimuskysymykset on täytynyt rajata valmiiseen aineistoon nähden.

Huolellisesti tehdyssäkin analyysissä voi olla rajoitteensa muun muassa sen suhteen, onko aineistosta onnistunut varmasti löytämään kaikki olennaiset kohdat ja pystynyt näkemään jokaisen lauseen merkitysten taakse siten kuin puhuja on ne tarkoittanut. On vaativaa tehdä tulkintoja polveilevista, parin tunnin mittaisista narratiivisista haastatteluista, joissa haastateltavat kertovat vapaasti elämäntarinaansa toisinaan lauseiden kontekstia avaamatta. Kuten Riessman (2008, s. 23) huomauttaa, tutkijalla on käytettävissään vain haastattelutilanteessa jostain näkökulmasta kerrottu, välitetty kokemus, ei pääsyä osallistujan autenttiseen elettyyn kokemukseen.

Tutkimuksen rajoituksiin voidaan katsoa myös laadulliselle tutkimukselle tyypillinen tutkijan subjektiivisuuden haaste. On totta, että narratiivisessa tutkimuksessa tutkija tekee aina aineistostaan tulkintoja, jotka ovat väistämättä henkilökohtaisia sekä tutkijan itsensä ja tutkimuskohteen välisten merkitysneuvotteluiden kautta syntyviä (Heikkinen, 2018). Näin on yleensäkin laadullisessa tutkimuksessa, jossa tutkijan objektiivisuus ei täysin voi toteutua, sillä tutkija tekee tulkintoja perustuen omaan esiyymmärrykseensä ja teoriataustaan (ks. esim. Kiviniemi, 2018; Moilanen & Räihä, 2018). Kuitenkin yksityiskohtainen analyysiprosessin kuvaaminen sekä aineistokatkelmiin perustuva havainnollistaminen lisäävät tutkielman tulosten ja tulkintojen luotettavuutta.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittivat, että ydinperheideologian mukainen äitiyden kulttuurinen mallitarina näkyy itsellisten äitien kerronnassa nykypäivänä monin tavoin. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia vähintään 15 vuoden kuluttua, säilyykö oman äitiyden suhteuttaminen ydinperheideologian mukaiseen normittavaan mallitarinaan yhä vahvana itsellisten äitien kerronnassa, ja millaista vastakerrontaa sille silloin tarvitaan. Toinen kiinnostava jatkotutkimusehdotus olisi tarkastella itsellisten äitien kokemuksia vanhempana jaksamisesta, sillä äidit puhuivat tästä paljon. Tarkasteluun voitaisiin nostaa esimerkiksi tukiverkoston merkitys, odotusten ja todellisuuden kohtaa-

minen sekä äitiyden ambivalenssit, kuten toimijuuden ja uupumuksen vastakkaiset tunteet. Jatkotutkimusaiheena voisi lisäksi tutkia naisia, jotka ovat joskus harkinneet itsellistä äitiyttä, mutta eivät ole lähteneet tuolle polulle. Tällöin voisi selvittää naisten kokemuksia siitä, millaisista yksilöllisistä, moraalisisista tai yhteiskunnallisista syistä he päätyivät ratkaisuunsa.

Tutkimus tuo merkityksellistä tietoa suomalaisten itsellisten äitien kokemuksista ensiksi tieteelliseen tutkimukseen, mutta myös monille sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteen ammattiryhmille, jotka kohtaavat moninaisissa perhemuodoissa eläviä vanhempia ja lapsia. Esimerkiksi hedelmöityshoitoklinikoiden, neuvoloiden, sairaaloiden ja varhaiskasvatuksen nykyiset ja tulevat ammattilaiset voivat tutkimukseen tutustumalla saada arvokasta ymmärrystä itsellisesti äidiksi haluavien ja tulleiden naisten sekä heidän perheidensä kohtaamisen tueksi. Osallistujat itse nostivat haastatteluissa esiin, että itsellistä äitiyttä koskevien julkaisujen kautta myös äitiydestä vasta haaveilevat naiset voivat saada aiheesta lisätietoa, kokemuksia käytännön haasteista tai jopa rohkaisua omalle polulleen. Yhteiskunnallisessa mielessä tutkimus on suunnattu koko julkiselle yleisölle, sillä mitä enemmän kasvatustieteellisen perhetutkimuksen kentällä tuodaan tuntuiksi moninaisia perhemuotoja ja yksilöiden inhimillisiä kokemuksia, sitä paremmin voidaan poistaa marginaaliin kuuluviin ryhmiin liitettyä leimaa ja vierautta.

Kriittisen perhetutkimuksen tapaan tämä tutkimus rakentaa moninaisempaa perhekäsitystä sekä purkaa ideologisia ja yhteiskunnallisia prosesseja, jotka edelleen vaikuttavat monimuotoisten perheiden elämään (vrt. Forsberg, 2003). Ydinperheideologiaa heijastavat perhenormit ovat hämmentävän vallitsevia edelleen suomalaisessa 2020-luvun taitteen yhteiskunnassa, kuten tämän tutkimuksen itsellisten äitien kertomuksista ilmenee. Sosiaalisten pakkojen purkaminen ja yhteiskunnallinen muutos kohti monimuotoisempaa perhekäsitystä tapahtuvat yhä suuremmaksi kasvavan, omaa polkuaan kulkevien itsellisten äitien joukon sekä julkisen keskustelun kohdatessa, niin tämänkaltaisissa tutkimusjulkaisuissa kuin populaarimediassa.

LÄHTEET

- Adoptiolaki 22/2012. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120022>.
- Bamberg, M. (2004). Considering counter narratives. Teoksessa M. Bamberg & M. Andrews (toim.), *Considering counter narratives: Narrating, resisting, making sense* (s. 351–371). John Benjamins.
- Bamberg, M. (2011). Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory & Psychology, 21*(1), 3–24.
- Berg, K. (2008). *Äitiys kulttuurisina odotuksina*. (Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008). Väestöliitto.
- Bock, J. D. (2000). Doing the right thing? Single mothers by choice and the struggle for legitimacy. *Gender & Society, 14*(1), 62–86.
<https://doi.org/10.1177/089124300014001005>
- Bravo-Moreno, A. (2019). Deconstructing “single” mothers by choice: Transcending blood, genes, and the biological nuclear family? *SAGE Open, 9*(4). <https://doi.org/10.1177/2158244019898258>
- Carone, N., Barone, L., Lingiardi, V., Baiocco, R. & Brodzinsky, D. (2021). Factors associated with behavioral adjustment among school-age children of gay and heterosexual single fathers through surrogacy. *Developmental Psychology, 57*(4), 535–547. <https://doi.org/10.1037/dev0001155>
- Díez, M., González, M., & Morgado, B. (2021). Single mothers by choice in Spain: Parenting and psychosocial adjustment in adopted and ART children. *Journal of Family Psychology, 35*(6), 767–779.
<https://doi.org/10.1037/fam0000680>
- Domínguez de la Rosa, L. & Millán-Franco, M. (2021). Thematic analysis of the experience of being a single mother by choice. *Psicoperspectivas, 20*(1).
<https://dx.doi.org/10.5027/psicoperspectivas-vol20-issue1-fulltext-2002>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Forsberg, H. (2003). Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.), *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä* (s. 7–15). Gaudeamus.

- Giddens, A. (1984). *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Polity Press.
- Golombok, S. (2015). *Modern families: Parents and children in new family forms*. Cambridge University Press.
- Golombok, S., Zadeh, S., Imrie, S., Smith, V. & Freeman, T. (2016). Single mothers by choice: Mother-child relationships and children's psychological adjustment. *Journal of Family Psychology*, 30(4), 409-418.
<https://doi.org/10.1037/fam0000188>
- Graham, S. (2018). Being a 'good' parent: single women reflecting upon 'selfishness' and 'risk' when pursuing motherhood through sperm donation. *Anthropology & Medicine*, 25(3), 249-264.
<https://doi.org/10.1080/13648470.2017.1326757>
- Hadfield, L., Rudoe, N., & Sanderson-Mann, J. (2007). Motherhood, choice and the British media: A time to reflect. *Gender and Education*, 19(2), 255-263.
<https://doi.org/10.1080/09540250601166100>
- Heikkinen, H. L. T. (2018). Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uudistettu ja täydennetty painos). PS-kustannus.
- Heino, A. & Gissler, M. (2023). *Hedelmöityshoidot 2021-2022. Luovutetuilla sukusoluilla tehdyistä hedelmöityshoidoista yhä suurempi osa tehdään julkisella sektorilla* (Tilastoraportti 32/2023). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023060652592>
- Honkaniemi, P. & Nyman, S. (2019). *Kertomuksia itsellisestä äitiydestä* [pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto].
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/66679>
- Hyvärinen, M. (2017). Kertomushaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (luku 7). Vastapaino.
- Hyvärinen, M. (2021). Kertomuksen tutkimus. Teoksessa J. Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehukset/kertomuksen-tutkimus/>

- Hänninen, V. (2012). Kuinka paljon on tarpeeksi? Aineiston määrä laadullisessa tutkimuksessa. *Aikuiskasvatus*, 36(2), 109–113. [https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.33336/aik.88484](https://doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.33336/aik.88484)
- Hänninen, V. (2018). Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uudistettu ja täydennetty painos). PS-kustannus.
- Jacobsen, K. S. & Dahl, B. (2017). More than just a child – Solo mothers' maternity care experiences. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 12, 58–63. <https://doi.org/10.1016/j.srhc.2017.03.001>
- Jadva, V., Badger, S., Morrissette, M. & Golombok, S. (2009). 'Mom by choice, single by life's circumstance...' Findings from a large scale survey of the experiences of single mothers by choice. *Human Fertility*, 12(4), 175–184. <https://doi.org/10.3109/14647270903373867>
- Johnson, K. M. (2017). Single, straight, wants kids: Media framing of single, heterosexual fatherhood via assisted reproduction. *Journal of Gender Studies*, 26(4), 387–401. <https://doi.org/10.1080/09589236.2015.1108840>
- Jones, C., Jadva, V., Zadeh, S. & Golombok, S. (2023). Single fathers' experiences of using egg donation and surrogacy to start a family. *Human Reproduction*, 38(10), 1981–1990. <https://doi.org/10.1093/humrep/dead152>
- Juhila, K. (2004). Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa A. Jokinen & L. Huttunen & A. Kulmala (toim.), *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista* (s. 20–32). Gaudeamus.
- Jyrkämä, J. (2008). Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. *Gerontologia*, 22(4), 190–203.
- Kiuru, S., Heino, A. & Gissler, M. (2021). *Perinataalitalasto – synnyttäjät, synnytykset ja vastasyntyneet 2020: Synnytysten määrä kääntyi hienoiseen nousuun* (Tilastoraportti 49/2021). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021122061770>

- Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uudistettu ja täydennetty painos). PS-kustannus.
- Kleres, J. (2011). Emotions and narrative analysis: A methodological approach. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 41(2), 182–202.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2010.00451.x>
- Kristine, S. J., Vik, E. S. & Dahl, B. (2020). Solo mothers after assisted conception and their experiences with postnatal care. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 13, 53–61. <https://doi.org/10.2147/JMDH.S229807>
- Lainiala, L. (2012). *Toiveesta toteutukseen. Suomalaisten lastenhankintaa selittäviä tekijöitä* (Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 44/2012). Väestöliitto.
- Laki hedelmöityshoidoista 1237/2006.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. (1998). *Narrative research: Reading, analysis, and interpretation*. Sage.
- Lindell Pettersson, M., Sydsjö, G., Lampic, C., Skoog Svanberg, A. & Elenis, E. (2023). Perceived social support in solo women seeking treatment with donor gametes and in women in heterosexual couples seeking IVF-treatment with own gametes. *Scientific reports*, 13(1). 2733.
<https://doi.org/10.1038/s41598-023-29441-y>
- May, V. (2004). Narrative identity and the re-conceptualization of lone motherhood. *Narrative inquiry*, 14(1), 169–189.
<https://doi.org/10.1075/ni.14.1.08may>
- May, V. (2008). On being a 'good' mother: The moral presentation of self in written life stories. *Sociology*, 42(3), 470–486.
<https://doi.org/10.1177/0038038508088836>
- Moilanen, P. & Räihä, P. (2018). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uudistettu ja täydennetty painos). PS-kustannus.

- Moring, A. (2013). *Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8852-0>
- Mykkänen, J. (2010). *Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus*. [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/22712>
- Nipuli, S. (2015). Itselliset naiset hedelmöityshoidoissa. Taistelua asemasta heteronormatiivisissa rakenteissa. *Sukupuolentutkimus*, 28(1), 5–17.
- Phoenix, A., Squire, C., Brannen, J., & Andrews, M. (2021). Family lives, everyday practices and narrative research. Teoksessa A. Phoenix, J. Brannen & C. Squire (toim.), *Researching family narratives* (s. 1–14). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781529799675>
- Pösö, T. (2008). Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.), *Perhesuhteet puntarissa* (s. 93–107). Gaudeamus.
- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017). Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (luku 20). Vastapaino.
- Riessman, C. K. (1993). *Narrative analysis*. Qualitative Research Methods Series, volume 30. Sage.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Sage.
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017). Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (luku 21). Vastapaino.
- Scott, C. L., Wilder, S. & Bennett, J. (2019). Going it alone: A multigenerational investigation of women's perceptions of single mothers by choice versus circumstance. Teoksessa R. Pisco Costa & S. L. Blair (toim.), *Childbearing and the changing nature of parenthood: The contexts, actors, and experiences of having children*. Contemporary Perspectives in Family Research, Volume 14 (s. 143–164). Emerald Publishing.
- Salmon, P. & Riessman, C. K. (2008). Looking back on narrative research: An exchange. Teoksessa M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (toim.), *Doing narrative research* (2. painos, s. 79–86). Sage.

- Sevón, E. (2005). Timing motherhood: Experiencing and narrating the choice to become a mother. *Feminism & Psychology*, 15(4), 461–482.
<https://doi.org/10.1177/0959-353505057619>
- Sevón, E. (2024). Kuka saa olla äiti? Itsellisen äitiyden moraaliset jännitteet. *Psykologia*, 59(1), 4–20.
- Sevón, E. & Notko, M. (2008). Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.), *Perhesuhteet puntarissa* (s. 13–26). Gaudeamus.
- Squire, C. (2008). Experience-centred and culturally-oriented approaches to narrative. Teoksessa M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (toim.), *Doing narrative research* (2. painos, s. 42–63). Sage.
<https://doi.org/10.4135/9780857024992>
- Squire, C., Andrews, M. & Tamboukou, M. (2008). Introduction: What is narrative research? Teoksessa M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (toim.), *Doing narrative research* (2. painos, s. 1–21). Sage.
<https://doi.org/10.4135/9780857024992>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2019). *Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet 2019* (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:2). Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4036-9>
- Sukula (2009). *Matka äidiksi. Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7888-8>
- Tervo, E. (5.1.2021). Yksin tähän ryhdyin. *Yle*. <https://yle.fi/a/3-11698451>
- Tiitinen, A. (22.9.2022). Hedelmöityshoito. *Lääkärikirja Duodecim*. Kustannus Oy Duodecim. <https://www.terveyskirjasto.fi/>.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Volgsten, H. & Schmidt, L. (2019). Motherhood through medically assisted reproduction – characteristics and motivations of Swedish single mothers

by choice. *Human Fertility*, 24(3), 219–225.

<https://doi.org/10.1080/14647273.2019.1606457>

- Vuori, J. (2003). Äitiyden ainekset. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.), *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä* (s. 39–63). Gaudeamus.
- Werner, A., Funderskov, K. F., Nielsen, M. K., Mørkholm, H., Danbjørg, D. B. & Rothmann, M. J. (2021). The journey to solo motherhood – An explorative study. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 27. 100586.
<https://doi.org/10.1016/j.srhc.2020.100586>
- Yesilova, K. (2009). *Ydinperheen politiikka*. Gaudeamus.
- Zadeh, S., Freeman, T. & Golombok, S. (2017). ‘What does donor mean to a four-year-old?’: Initial insights into young children’s perspectives in solo mother families. *Children & Society*, 31(3), 194–205.
<https://doi.org/10.1111/chso.12181>
- Zadeh, S., Jadvá, V. & Golombok, S. (2022). Documenting families: Paper-work in family display among planned single father families. *Sociology*, 56(5), 859–875. <https://doi.org/10.1177/00380385211073238>

LIITTEET

Liite 1. Tiedote tutkimuksesta ja Suostumus tutkimukseen osallistumiseen

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Hyvä itsellinen äiti!

Olen kiinnostunut polustasi tulla äidiksi ja perustaa perhe ilman kumppania. Miten olet vanhemmaksi tulon kokenut ja mitä vanhemmuus ja lapsi tai lapset sinulle merkitsevät.

Miten tutkimus tehdään?

Tutkimus liittyy Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksella tehtävään tutkimushankkeeseen, joka käsittelee perheen perustamista, vanhemmaksi tuloa ja valintaa tulla äidiksi ja isäksi nyky-yhteiskunnassa. Tutkimuksessa haastatellaan erilaisia vanhempia. Haastatteluiden kesto on noin 1,5 tuntia. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan kirjoitetuksi tekstiksi.

Tutkimustiedon käyttö ja luottamuksellisuus

Tutkimuksessa noudatamme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) laatimia periaatteita. Tutkimukseen osallistuminen on Sinulle vapaaehtoista. Tutkimuksen tiedot ovat luottamuksellisia siten, että tutkittavien henkilöllisyys ei tule ilmi missään tutkimuksen teon vaiheessa. Aineistoja tullaan käyttämään vain tutkijan valvonnassa. Saatuja aineistoja säilytetään tutkijan työhuoneessa kasvatustieteiden laitoksessa lukitussa tilassa ja elektroninen aineisto säilytetään asianmukaisesti suojattuna. Tutkimukseen osallistumisen voi keskeyttää missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Noudatamme ehdotonta luottamuksellisuutta Sinun henkilökohtaisten tietojesi kanssa. Kertomuksesi tulee ainoastaan tutkimuskäyttöön. Haastatteluista ei julkaista missään raportoinnissa kokonaisuudessaan, vaan niistä etsitään erilaisia teemoja ja tyyppejä, jotka kuvataan yleisellä tasolla. Haastatteluista voidaan kuitenkin julkaista aineistokatkelmia, joista kaikki tunnistetiedot on poistettu. Aineisto säilytetään viiden vuoden ajan.

Kiitos, että olet mukana tuottamassa uutta ja tärkeää tietoa tästä hyvin vähän tutkustusta aiheesta.

Tutkijan yhteystiedot:

Eija Sevón, Yliopistotutkija, dosentti, eija.sevon@jyu.fi
Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos

Suostumus tutkimukseen osallistumiseen

Olen tietoinen tutkimuksen tarkoituksesta ja annan suostumukseni osallistumisestani tutkimukseen.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista. Tiedän, että tietojani käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta sivullisille. Olen tietoinen, että voin keskeyttää tutkimukseen osallistumisen ja peruuttaa suostumukseni syytä ilmoittamatta. Peruuttaessani suostumukseni siihen mennessä kerättyä tietoa voidaan käyttää tutkimuksen aineistona, ellen toisin pyydä.

Nimeäni, henkilötietojani tai muita tietoja, joiden perusteella minut voitaisiin tunnistaa ei paljasteta missään tutkimuksen vaiheessa. Tutkimusaineistoa käsitellään ja säilytetään niin, ettei kolmannella osapuolella tutkitun ja tutkijoiden lisäksi ole pääsyä aineistoon.

Yhteystietojani käytetään vain yhteydenpitoon Sinun ja tutkijan välillä. Yhteystietoja ei käytetä muihin tarkoituksiin.

Olen saanut tutkijan yhteystiedot, ja voin pyytää häneltä halutessani lisätietoja.

Paikka..... Aika/..... 201

.....
 Tiedon keruuseen osallistujan allekirjoitus Nimen selvennys

.....
 Sähköpostiosoite yhteydenottoja varten

Liite 2. Tutkimuksen tietosuojailmoitus

Tietosuoja-asetus (679/2016) 12-14, 30 artikla

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

TIETOSUOJAILMOITUS TUTKIMUKSESTA TUTKIMUKSEEN OSALLISTUVALLE

29.1.2019

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, eikä tutkittavan ole pakko toimittaa mitään tietoja, tutkimukseen osallistumisen voi keskeyttää.

Tietosuojailmoitus on toimitettu suoraan tutkittavalle

Perheen perustaminen, valinta tulla äidiksi ja isäksi sekä vanhemmuus nyky-yhteiskunnassa on tutkimushanke, jonka osatutkimuksessa haastatellaan itsellisiä äitejä (naisia, jotka ovat saaneet lapsen/lapsia ilman kumppania). Tutkimuksen kesto on viisi vuotta. Ensimmäiset tutkimustulokset raportoidaan vuoden 2019 aikana, mutta aineiston analysointi ja raportointi jatkuu vuoden 2023 loppuun asti.

1. TUTKIMUKSESTA VASTAAVAT TAHOT

Tutkimuksen vastuullinen johtaja: Eija Sevón, 0408053650, eija.sevon@jyu.fi, Kasvatustieteiden laitos, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto.

Tutkimuksen suorittajat: Henkilötietoja käsittelevät ovat sopimussuhteessa yliopistoon. Lisätietoja henkilöistä saa tutkimuksen johtajalta.

Henkilötietojen luovuttaminen: Tietoja voidaan luovuttaa Eija Sevónin ohjauksessa oleville opiskelijoille, jatko-opiskelijoille ja tutkijoille. Kaikkia osapuolia sitovat salassapitovelvollisuudet. Tiedot luovutetaan opiskelijoille litterointia varten, muille henkilöille koodattuina.

2. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, itsellisten äitien valintaa tulla äidiksi ja perustaa perhe ilman kumppania. Lisäksi on tarkoitus selvittää, miten he ovat vanhemmaksi tulon kokeneet, mitä vanhemmuus ja lapsi tai lapset heille merkitsevät.

Tutkimukseen osallistuvat naiset, jotka ovat saaneet lapsen/lapsia ja elävät lasten kanssa ilman kumppania. Tutkimukseen osallistuu noin 25 tutkittavaa.

Tutkimuksessa käsitellään yhteystietoja erillään varsinaisesta tutkimusaineistosta. Tutkimusaineiston muodostavat tutkittavien haastattelunauhoitteet ja –litteraatit, joista viimeksi mainitut pseudonymisoidaan. Haastatteluaineistoa ei yhdistetä rekisteritietoihin. Haastatteluja voidaan käyttää osana laajempaa tutkimusta pseudonymisoituna. Tiedot ovat: word-tiedostoina sekä äänitallenteina, ja ne sisältävät haastattelulitterointeja, kirjoituksia, analyysimatriiseja, muistiinpanoja ja tekstejä.

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN KÄYTÄNNÖSSÄ

Tutkimus liittyy Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksella tehtävään tutkimushankkeeseen, joka käsittelee perheen perustamista, vanhemmaksi tuloa ja valintaa tulla äidiksi ja isäksi nyky-yhteiskunnassa. Tutkimuksessa haastatellaan erilaisia vanhempia. Haastatteluiden kesto on noin 1,5 tuntia ja ne tapahtuvat haastateltavan valitsemissa paikoissa. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan kirjoitetuksi tekstiksi.

4. TUTKIMUKSEN MAHDOLLISET HYÖDYT JA HAITAT TUTKITTAVILLE

Tutkimus tuottaa tietoa perheen perustamisen kysymyksistä ja haasteista nykypäivän Suomessa erilaisten tutkittavien ryhmien näkökulmasta. Tutkimus tekee ymmärrettäväksi niitä yhteiskunnallisia ja sosiaalisia rakenteellisia tekijöitä, erontekoja ja stereotyyppioita, joille tämän päivän vanhemmuus rakentuu ja joita vasten vanhemmaksi tulon valinta ja perheen perustaminen tapahtuvat. Tutkimus tuottaa tietoa ja tekee ymmärrettäväksi erilaisia tapoja perustaa perhe ja toimia vanhempana. Se edistää keskustelua yhdenvertaisesta mahdollisuudesta ja oikeudesta perustaa perhe tämän päivän Suomessa.

5. HENKILÖTIETOJEN SUOJAAMINEN

Tutkimuksessa kerättyjä tietoja ja tutkimustuloksia käsitellään luottamuksellisesti tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tutkimusaineistoa voidaan käyttää opinnäytetöissä (kandidaatin ja pro gradu –tutkielmissa sekä väitöskirjatutkimuksessa). Analyysyjä varten tutkimusaineisto pseudonymisoidaan, jolloin siitä muutetaan tai poistetaan kaikki tutkittavan tunnistamisen suoraan mahdollistavat tiedot (nimet, asuinpaikat, työpaikat yms.).

Tietoja ei voida tunnistaa tutkimukseen liittyvistä tutkimustuloksista, selvityksistä tai julkaisuista. Kertomukset tulevat ainoastaan tutkimuskäyttöön. Haastatteluista ei julkaista missään raportoinnissa kokonaisuudessaan, vaan niistä etsitään erilaisia teemoja ja tyyppejä, jotka kuvataan yleisellä tasolla. Haastatteluista voidaan kuitenkin julkaista aineistokatkelmia, joista kaikki tunnistetiedot on poistettu. Aineisto säilytetään viiden vuoden ajan.

Henkilötietojen suojaamiseksi käytetään seuraavia suojatoimia

- tutkimuksella on vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä;
- toimenpiteet, joilla parannetaan henkilötietoja käsittelevän henkilöstön osaamista (koulutus, ohjeet);
- tietosuojavastaavan nimittäminen;
- rekisterinpitäjän ja käsittelijän sisäiset toimenpiteet, joilla estetään pääsy henkilötietoihin;
- henkilötietojen pseudonymisointi;
- tietoturvalliset henkilötietojen käsittely-ympäristöt;
- muut organisatoriset toimenpiteet (kuten koulutus ja sopimukset tutkimusavustajien kanssa)

Suorien tunnistetietojen käsittely

Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa, mutta koodiavain säilytetään

Tutkimustuloksissa ja muissa asiakirjoissa tutkittaviin viitataan vain tunnistekoodilla. Tunnistekoodiavainta, joka mahdollistaa henkilötietojen yhdistämisen tunnistekodeihin säilytetään tietoturvalisest, ja se hävitetään viiden vuoden kuluttua.

Tutkimusaineistoa säilytetään Jyväskylän yliopisto tutkimusaineiston käsittelyä koskevien tietoturvakäytänteiden mukaisesti.

6. TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuksesta valmistuu tieteellisiä julkaisuja/opinnäytetöitä/kongressi – ja seminaarisesityksiä/opetusta/käytännön sovelluksia/kaupallista hyödyntämistä. Tutkimustuloksista viestitään tutkittaville myös henkilökohtaisesti.

7. TUTKIMUKSEN KUSTANNUKSET JA TALOUDELLISET SELVITYKSET

Tutkimukseen osallistumisesta ei aiheudu kustannuksia tutkittaville.

8. TUTKITTAVAN OIKEUDET JA NIISTÄ POIKKEAMINEN

Tutkittavalla on oikeus peruuttaa antamansa suostumus, mikäli henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen.

Tutkittavalla on oikeus tehdä valitus Tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli tutkittava katsoo, että häntä koskevien henkilötietojen käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä. (lue lisää: <http://www.tietosuoja.fi>).

Rekisteröidyn muista tietosuoja-asetuksen mukaisista oikeuksista ei poiketa tässä tutkimuksessa.

9. HENKILÖTIETOJEN SÄILYTTÄMINEN JA ARKISTOINTI

Rekisteriä säilytetään kasvatustieteiden laitoksella tietokoneen tietosuojatulla asemalla, kunnes tutkimus on päättynyt pseudonymisoina, jonka jälkeen aineisto hävitetään tai arkistoidaan.

10. REKISTERÖIDYN OIKEUKSIEN TOTEUTTAMINEN

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista voit olla yhteydessä yliopiston tietosuojavastaavaan. Kaikki oikeuksien toteuttamista koskevat pyynnöt toimitetaan Jyväskylän yliopiston kirjaamoon. Kirjaamo ja arkisto, PL 35 (C), 40014 Jyväskylän yliopisto, puh. 040 805 3472, e-mail: kirjaamo@jyu.fi. Käyntiosoite: Seminaarinkatu 15 C-rakennus (Yliopiston päärakennus, 1. krs), huone C 140.

11. TUTKITTAVIEN VAKUUTUSTURVA

Jyväskylän yliopiston henkilökunta ja toiminta on vakuutettu. Vakuutus sisältää potilasvakuutuksen, toiminnanvastuuvakuutuksen ja vapaaehtoisen tapaturmavakuutuksen.

Liite 3. Tarinatyyppit itsellisten äitien kerronnassa

Positiointi-analyysi (Bamberg, 2012)	Ydinperheen kaipaajat (8 äitiä) Ä2, Ä3, Ä4, Ä5, Ä8, Ä12, Ä13, Ä14	Päätöksestään ylpeät (3 äitiä) Ä6, Ä9, Ä10	Odotetusti itselliset (4 äitiä) Ä1, Ä7, Ä11, Ä15
samanlaisuus - erilaisuus	Alussa samanlaisuus suhteessa ydinperheideologian mukaiseen äidiksi tuloon	Samanlaisuus suhteessa muihin äiteihin liitetään ajatukseen äitiyden luonnollisuudesta Itsellisen äitiyden kytkemisen tavallisuuteen	Samanlaisuus suhteessa lähipiiriin yksinhuoltajaäiteihin ja/tai itsellisiin Itsellinen äitiys luonnollisena ja normaalina
samanlaisuus - erilaisuus	Erilaisuus suhteessa muihin äiteihin ja osaan muista itsellisistä äideistä Pelko ulkopuolisten negatiivisia asenteita kohtaan	Erilaisuus ylpeytenä omasta perhemuodosta Itsellistä äitiyttä ei salailla Erilaisuus suhteessa itsellisiin äiteihin, jotka eivät avoimia perhemuodostaan	Erilaisuus suhteessa itsellisiin, joille ydinperhe ollut vaikea päätös Erottautuminen ydinperheideologiasta Perheiden monimuotoisuus, erilaisuus rikkautena
toimijuus - vastaanottajuus	Runsas kerronta parisuhteiden päättymisestä äitiyshahveeseen nähden Mukautuvasta ja olosuhteille alistuvasta vastaanottajasta...	Aktiivisen toimijuuden kuvaaminen kiinnittyy itsellisen äitiyden päätöksen jälkeiseen aikaan	Ei huolta ulkopuolisten olosuhteiden uhrina olost
toimijuus - vastaanottajuus	...itselliseksi äititoimijaksi	Aktiivinen, vahva toimijuus Vastustava toimijuus	Aktiivinen, vahva ja vastustava toimijuus Avoimuus perhemuodosta
identiteetin pysyvyys - muutos	Identiteetin muutos välttämätön, jotta itsellinen äitiys mahdollinen Kerronnassa korostuu identiteetin muutoksen moraalinen pohdinta	Identiteetin muutos välttämätön, jotta itsellinen äitiys mahdollinen Kerronnassa korostuu identiteetin muutoksen palkitsevuus	Painottuu itsellisen äidin identiteetin pysyvyys Kerronnassa ei varsinaisia identiteetin muutoksen paikkoja, syvällisempi muutos ei tarpeen